

Anders en gewoon hetzelfde

Identiteit, strategie en belangen van het COC 1946-1971

Vriendschap (juli/augustus 1960) jg. 12, 113.

Begeleider: Bart Verheijen
Student: Jopke van der Borgt, S0800716

Juli 2015

INLEIDING

Nederland is een van de landen waar de strijd voor acceptatie van homoseksualiteit een lange traditie kent. Sommigen stellen zelfs dat Nederland een voortrekkersrol heeft op het gebied van gelijkstelling van homo's en hetero's, met als voorbeelden het openstellen van het burgerlijk huwelijk voor personen van gelijk geslacht in 2001 en de invoering van het duo-moederschap in 2014. De vereniging die jarenlang heeft gestreden voor deze en vele andere veranderingen is de Vereniging tot Integratie van Homoseksualiteit COC. Om haar doelen na te streven gebruikte deze vereniging het tijdschrift als belangrijkste communicatiekanaal en discussieplatform. Dit is een voorbeeld van een stukje uit het tijdschrift *Vriendschap* van het COC in 1961:

“Niet langer staan voorop de begrippen pervers, ziekelijk of immoreel, vooroordelen die iedere gezonde benadering in de weg staan. Centraal staat de simpele erkenning dat homofilie een liefdesvorm is, die in onze cultuur altijd een rol heeft gespeeld en dat homofielen in de eerste plaats mensen zijn... mannen en vrouwen. Dat hun liefdesvormen afwijken van de meerderheid, houdt op zichzelf nog niet in dat deze ziekelijk of zondig zijn.”¹

Ondanks dat het slechts een kort fragment is, schetst het stukje tekst een beeld van de tegenstellingen, aannames, oordelen, waardebeoordelingen en normeringen over homoseksualiteit in die tijdperiode. Bij het lezen van dit citaat zijn meteen een aantal vragen te stellen: waren homo's nu 'anders', 'pervers', 'ziekelijk' of 'immoreel'? Of was homoseksualiteit zoals de auteur schrijft: 'een gewone liefdesvorm' en 'hetzelfde' als heteroseksualiteit? Hoe er over homo's werd gedacht door de tijd heen komt dus terug in de artikelen in de tijdschriften van het COC. De tijdschriften zijn daarom in historisch opzicht een zeer waardevolle bron om de geschiedenis van de homobeweging te bestuderen. Het interessante aan het tijdschrift van het COC is dat het is opgericht in de jaren '40, een tijd waarin homoseksualiteit in Nederland door het grootste gedeelte van de maatschappij niet geaccepteerd werd en waarin homoseksualiteit in sommige gevallen zelfs strafbaar was. Het COC en de redactie van het tijdschrift moesten dus leren opereren in een vijandelijke samenleving, met inachtneming van de op dat moment geldende normen, waarden, regels en wetten. Gelukkig voor veel homo's – en voor het COC – is door de seksuele revolutie en de ontzuiling, de acceptatie van homoseksualiteit in Nederland sterk toegenomen. Voor het COC betekende dat echter ook dat ze moest reageren op deze ontwikkelingen en de veranderende opinie over homoseksualiteit. Wat voor identiteit moest het COC uitdragen? Wat zijn de belangen die het COC in deze tijdperiodes nastreeft? Wat voor strategie gebruikt het COC om deze belangen te realiseren? Hoe houden deze belangen verband met de houding van de maatschappij over homoseksualiteit? In dit onderzoek worden deze vragen beantwoord en wordt de koers van het COC vanaf de jaren '40 tot en met de jaren '70 geanalyseerd aan de hand van artikelen uit de tijdschriften van het COC.

¹ *Vriendschap* (december 1961) jg. 12, 186.

INHOUD

INLEIDING.....	3
H1. IMBEDDING VAN HET ONDERZOEK.....	6
• 1.1 Introductie van het onderwerp.....	6
• 1.2 Homo-identiteit.....	8
• 1.3 Identiteitsbewegingen en strategie.....	9
• 1.4 Homoseksualiteit en de homoseksueel als categorie.....	12
H2. BRONNEN EN WERKWIJZE.....	16
• 2.1 Tijdschriften als identiteitsrepresentatie.....	16
• 2.2 Bronnen en werkwijze.....	19
• 2.3 Voorbeeld tekstanalyse.....	20
• 2.4 Termen.....	22
H3. BEVRIJD UIT DE EENZAAMHEID,1946-1964.....	23
• 3.1 Ontstaan Levensrecht en Shakespeare Club.....	23
• 3.2 Geestelijke verheffing.....	25
• 3.3 Strijdbare homofielen of dansnichten?.....	25
• 3.4 Conclusie.....	29
H4. ZO GEWOON MOGELIJK, 1964-1971.....	30
• 4.1 Het nieuwe tijdschrift Dialoog.....	30
• 4.2 Kritiek op Dialoog.....	31
• 4.3 Geen Dialoog, geen strijdblad, geen probleemblad.....	32
• 4.4 Conclusie.....	33
H5. BREEKPUNT 1971 EN NASLEEP.....	34
• 5.1 De Seksuele Revolutie.....	34
• 5.2 Kritiek van studenten.....	34
• 5.3 Emancipatiestrijd!.....	36
• 5.4 Strijd voor iedere identiteit.....	38
• 5.5 Conclusie.....	39
H6. CONCLUSIE.....	40
LITERATUURLIJST.....	46

H1. IMBEDDING VAN HET ONDERZOEK

1.1 Introductie van het onderwerp

De Nederlandse Vereniging tot Integratie van Homoseksualiteit COC² is de oudste nog bestaande homobeweging ter wereld. Het is sinds de oprichting in 1946 de meest toonaangevende Nederlandse homobeweging geweest.³ Het COC is opgericht als ledenvereniging van een tijdschrift, *Levensrecht*, dat voor het eerst in 1940 gedrukt werd. Van een gesloten vereniging in de jaren veertig is het uitgegroeid tot een vaste waarde in de belangenbehartiging van homo's in Nederland nu. Deze geschiedenis is niet zonder de nodige strubbelingen verlopen. Niet alleen de "buitenwereld" – iedereen buiten de homoseksuele subcultuur in Nederland – heeft het nodige ondernomen om de vereniging of het tijdschrift te verbieden, maar ook de "binnenwereld" – de homoseksuele subcultuur – heeft voor de nodige scheuringen en discussies gezorgd.

De tijdschriften van het COC zijn altijd een belangrijke spreekbuis voor het COC bestuur en haar leden geweest. Zo werden discussies en strategiewijzigingen niet alleen uitgevochten in de ledenvergaderingen, maar vooral ook in de tijdschriften van het COC. Het tijdschrift was daarnaast de plek waar het COC invulling gaf aan haar idee van de homo-identiteit: wat zijn homo's? Hoe horen homo's zich te gedragen? Wat maakt homo's anders dan niet-homo's? En wat maakt hen hetzelfde? De wijze waarop de redactie van het tijdschrift deze vragen beantwoordt en op die manier invulling geeft aan de homo-identiteit verandert door de jaren heen.

Een exemplarisch voorbeeld van de verschillende invullingen van de homo-identiteit vinden we in een van de tijdschriften van het COC: *Dialog* in 1965. In het tijdschrift wordt een 'vriendenpaar' (M. Verstappen en P. Staar) geïnterviewd over hoe zij denken dat homoseksualiteit op de lange termijn meer geaccepteerd kan worden in de maatschappij.

"M. Verstappen: Nee. Nooit. (Geagiteerd:) We zijn een minderheidsgroep. Zo'n groep zal men nooit nemen. Het is te gek, te vreemd. Ze begrijpen het niet.

P. Staar (nadenkend:) Er komt vast en zeker een categorie, die ons wel gaat accepteren. Maar het zal geen grote groep zijn. De massa moet ons niet. Boven de massa uit zal een kleine groep genuanceerder gaan denken, misschien. Denkt u niet? U doet het toch zelf ook? U accepteert ons ook.

² Het COC heeft in de loop der tijd meerdere namen gehad. Het is in 1946 ooit begonnen als de Shakespeare Club. In 1946 werd de vereniging het Cultuur en Ontspanningscentrum (C.O.C.) gedoopt. In 1964 veranderd de naam in Vereniging voor homofielen COC en in 1971 krijgt het de naam die het tot op de dag van vandaag heeft: Nederlandse Vereniging tot Integratie van Homoseksualiteit COC. In dit onderzoek wordt dus vanaf 1946 gesproken van het COC, terwijl het pas in 1949 deze naam krijgt toebedeeld. Dit om de duidelijkheid te vergroten.

³ Gert Hekma en Jan Willem Duyvendak, "The Netherlands: Depoliticization of Homosexuality and Homosexualization of Politics" in: David Paternotte e.a.(ed.), *The Lesbian and Gay Movement and the State. Comparative Insight in a Transformed Relationship* (2011) 121.

M. Verstappen: Onder homo's zijn allerlei excessen. Vrouwelijke flauwekul enzo... kinderen aanranden. Als wij 'normaler' gaan leven, zou de hetero-wereld – waarin trouwens ook excessen voorkomen, maar daar hebben we het nu niet over – ons meer accepteren. De tutten bij de homo's verpesten het voor ons. Wij moeten die homo's zelf ook niet.”⁴

Er worden hier twee invullingen van de homo-identiteit genoemd, ten eerste de 'normale' homo, die weinig verschilt van de hetero. Het 'normaal zijn' zou bijdragen aan de acceptatie van homoseksualiteit volgens deze heren. De tweede invulling gaat over de uitzonderingen, de “vrouwelijke tutten”. Deze homo's zijn niet 'normaal' en verpesten daardoor de acceptatie. In dit voorbeeld wordt duidelijk aangetoond dat de homo-identiteit sterk verbonden is met de strategie die de homobeweging volgt om haar belangen na te streven. Is het idee binnen de homobeweging dat de homo-identiteit weinig verschilt van die van hetero's, dan wordt de strategie van de homobeweging daarop gebaseerd en worden overeenkomsten tussen homo's en hetero's benadrukt. Tegelijkertijd zijn er ook periodes in de geschiedenis waarin de homobeweging juist het 'anders-zijn' gaat manifesteren om meer aandacht te krijgen voor haar belangen.

Hoe de redactie van het COC-tijdschrift en het bestuur van het COC over homo-identiteit denken, beïnvloedt dus de manier waarop ze haar belangen nastreeft. Zoekt ze bijvoorbeeld bewust contact met politiek, justitie en media om publiekelijk de homo-emancipatie na te streven of organiseert ze in de beslotenheid van de eigen vereniging activiteiten voor de leden? De belangen en strategie van de vereniging veranderen door de tijd heen en worden vaak in de tijdschriften beschreven en bediscussieerd. Het tijdschrift is daarom bij uitstek geschikt om het emancipatieproces van het COC in kaart te brengen.

In dit onderzoek wordt dit verband tussen de invulling van de homo-identiteit door het COC in haar tijdschriften en de strategie die het COC gebruikt om haar belangen na te streven bestudeerd. De leidende vraag zal daarbij steeds zijn:

Hoe worden de belangen van het COC en de strategie die zij gebruikt om deze belangen na te streven, gevormd door de identiteit die zij in haar tijdschriften voor haar leden construeert tussen 1946 en 1971?

Dit wordt onderzocht door de tijdschriften van het COC in verschillende periodes te analyseren op het gebied van de invulling van de homo-identiteit. De uitkomsten van deze analyse worden vergeleken met bestaande theorieën over homobewegingen en de belangen die zij in verschillende tijdspannen nastreven. Primair bronmateriaal wordt op deze wijze gekoppeld aan bestaande literatuur over het onderwerp.

Er is in Nederland al veel tijdschriftonderzoek gedaan, waaronder voornamelijk naar vrouwen tijdschriften en de vrouwenbeweging – zoals later in dit hoofdstuk wordt toegelicht. Er is echter nog weinig bekend over de rol van tijdschriften in een de homobeweging. Dit onderzoek belicht de functie van tijdschriften bij een

⁴ Ben Bos, “Interview met een vriendenpaar” in: *Dialog* (1965) 6, 11.

identiteitsbeweging zoals het COC. De invulling van de homo-identiteit in de tijdschriften leert ons meer over de structuur van identiteitsbewegingen in het algemeen. Tegelijkertijd is er in Nederland al wel veel geschreven over de geschiedenis van het COC en de geschiedenis van de homobeweging in Nederland. Er is echter in deze studies geen of weinig aandacht voor de rol van het tijdschrift als 'drager' en 'verspreider' van de homo-identiteit en de belangen van het COC. Dit onderzoek zal deze lacune in het tijdschriftonderzoek in Nederland deels opvullen.

Deze scriptie zal laten zien dat de invulling van de homo-identiteit en de belangen van het COC door de jaren heen veranderen. Het onderzoek is opgedeeld in drie tijdvakken, 1946 tot 1964, 1964 tot 1971 en breukjaar 1971 en nasleep. Het eerste tijdvak laat zien dat het COC in de beginjaren vooral een in zichzelf gekeerde organisatie was. Homoseksualiteit is in de maatschappij dan een groot taboe en het COC is erg voorzichtig in haar contact met de 'buitenwereld'. Ze richt zich voornamelijk op het organiseren van activiteiten voor haar leden en het 'opvoeden van haar leden' tot homoseksuelen zoals het COC die graag ziet: nette, geestelijk stabiele, onopvallende burgers. In het tweede tijdvak, vanaf 1964, zoekt het COC meer contact met de 'buitenwereld'. Het tijdschrift richt zich vanaf deze periode niet meer alleen op leden, maar ook bewust op mensen buiten de homogemeenschap. Het COC wil laten zien hoe 'normaal' homo's zijn en hoeveel overeenkomsten ze hebben met hetero's. In het derde tijdvak, vanaf 1971, verandert dit en gaat het COC niet meer streven naar integratie in de samenleving door zo 'normaal' mogelijk te doen, maar willen zij juist geaccepteerd worden mét hun verschillen. Ze vinden dat hun eigen homo-identiteit juist iets toevoegt aan de samenleving van dat moment.

1.2 Homo-identiteit

Het concept homo-identiteit dient verder te worden toegelicht aangezien het een leidende rol speelt in dit onderzoek. In het onderzoek wordt immers gesteld dat de homo-identiteit die het COC in haar tijdschriften construeert, de belangen van de vereniging vormt. De vraag is allereerst hoe de identiteit van een groep en van een persoon gevormd worden. Captain en Ghorashi hebben onderzoek gedaan naar de vluchtelingen-vrouwenbeweging in Nederland. Dit onderzoek is bruikbaar voor het onderzoek naar homo-identiteit omdat de vluchtelingen-vrouwenbeweging ook een kleine groep in de samenleving is, verenigd door eenzelfde identiteitskenmerk. Captain en Ghorashi concluderen dat de identiteit van een individu geen vaststaand gegeven is. Het is veranderlijk en wordt beïnvloed door allerlei factoren, zoals leeftijd, geslacht, woonplaats en seksuele voorkeur.⁵ Daarnaast wordt identiteitsvorming beïnvloed door machtsverhoudingen: bijvoorbeeld jong versus oud, zwart versus blank en homo versus hetero. In het onderzoek wordt ook duidelijk dat inspraak in politiek en rechtspraak en

⁵ Esther Captain en Hellen Ghorashi, " 'Tot behoud van mijn identiteit.' Identiteitsvorming binnen de zmv-vrouwenbeweging" in: M. Botman e.a. (red.), *Caleidoscopische visies: de Zwarte, migranten en vluchtelingen-vrouwenbeweging in Nederland* (Amsterdam 2001) 154.

economische positie een grote rol spelen bij identiteitsvorming.⁶ Als bijvoorbeeld de inspraak van homo's in de politiek toeneemt, verandert de manier waarop homo's hun identiteit beleven. Ze kunnen dan publiekelijk trots zijn op hun homo-identiteit terwijl wanneer homoseksualiteit taboe is ze hun 'anders-zijn' minder zullen profileren. Volgens de gedachtegang in het onderzoek van Captain en Ghorashi zou de invulling van de homo-identiteit in de tijdschriften van het COC dus mede bepaald worden door de mate van inspraak in de politiek en rechtspraak en de economische positie van de homobeweging op dat moment in de geschiedenis.

Tevens stellen Captain en Ghorashi dat bij identiteitsvorming de minderheid zich altijd moet verhouden tot de dominante meerderheid. Identiteit is dus relationeel; het komt tot stand in contact met anderen. In het onderzoek staat: "Identiteit wordt niet alleen door een persoon of groep zelf, maar ook door (samenzijn met) anderen gedefinieerd."⁷ Identiteit is dynamisch en wijzigt naar gelang een groep verandert. Identiteit kan ook worden toegeschreven zonder dat een persoon deze identiteit zelf (bewust) uit. Iemand die gekleurd is kan bijvoorbeeld worden gezien als niet-Nederlands, terwijl deze persoon zichzelf wel Nederlands kan voelen.⁸ Binnen de homobeweging verandert de identiteit dus als de verhouding van de homobeweging met de maatschappij (de meerderheid) verandert. Deze wisselwerking zal in dit onderzoek centraal staan.

In dit onderzoek wordt het COC opgevat als identiteitsbeweging (identity movement), omdat het COC een sociale beweging is met een collectieve identiteit zoals eerder omschreven. Deze collectieve identiteit heeft als basis de seksuele voorkeur, maar het COC geeft aan de homo-identiteit meer invulling dan alleen de seksuele gerichtheid. Zo worden verschillende culturele kenmerken gekoppeld aan homoseksualiteit, zoals gedragskenmerken, kleding en soms zelfs politieke kleur of muzieksmaak. Deze invulling verandert door de tijd heen en wordt in dit onderzoek belicht. De tijdschriften van het COC zijn de belangrijkste 'dragers' van het constructivistische element van de identiteitsbewegingen en daarom is dit onderzoek voor een groot deel op bevindingen uit deze tijdschriften gebaseerd.

1.3 Identiteitsbewegingen en strategie

In een subculturele vereniging zoals het COC is identiteitsvorming heel belangrijk. Leden van het COC moeten zich kunnen herkennen in de gedeelde identiteit die de vereniging voor hen construeert en deze identiteit willen uitdragen. Deze groepsidentiteit wordt in het geval van het COC voor een groot deel geconstrueerd door het tijdschrift van de vereniging. Jan-Willem Duyvendak stelt in de inleiding van de bundel *De verzuiling van de homobeweging* in 1997 dat een sociale beweging met als basis de seksuele voorkeur – zoals het COC – enerzijds een interne oriëntatie heeft, omdat het accent ligt op de eigen groep, ofwel subcultuur. Leden van de subcultuur worden lid van de sociale beweging

⁶ Captain en Ghorashi, Tot behoud van mijn identiteit (2001) 154.

⁷ Ibidem, 155.

⁸ Ibidem, 154.

omdat zij elkaar willen ontmoeten. Anderzijds is zo'n beweging sowieso meer dan een subcultuur, want de groepsidentiteit wordt ook naar buiten toe geprofileerd omwille van de emancipatie. Deze twee sporen moeten steeds goed met elkaar in balans zijn wil de homobeweging als emancipatoire beweging succesvol zijn. Dit geschiedt op twee manieren: enerzijds moet de emancipatie een doel zijn, maar anderzijds moet de vereniging haar leden ook een basis bieden om zich te verenigen, anders verliest ze haar bestaansrecht.⁹ De vraag wat voor het COC het belangrijkste is, het emancipatoire karakter of de sociale functie, speelt een grote rol in de hele geschiedenis van de vereniging en wordt vaak bediscussieerd.

Craig Calhoun benadrukt in zijn onderzoek *Social Theory and The Politics of Identity* dat identiteit op verschillende manieren ingezet kan worden binnen een sociale beweging. Allereerst kan een gedeelde identiteit individuen mobiliseren tot acties voor het collectief. Daarnaast kan identiteit een doel zijn van een sociale beweging, bijvoorbeeld door de identiteit in te zetten als alternatief voor een gestigmatiseerd beeld dat er van een minderheidsgroep bestaat.¹⁰ Bernstein voegt hier in haar boek *Celebration or Suppression: The Strategic Uses of Identity by The Lesbian and Gay Movement* een laatste niveau aan toe, namelijk dat identiteit gebruikt kan worden als politieke strategie.¹¹ De identiteit van een groep of een individu kan strategisch worden ingezet om de normen, waarden en labels van een dominante cultuur te confronteren en zo te veranderen.¹² De theorie van Bernstein is gestoeld op het idee dat identiteitsbewegingen met toegang tot de overheid, een sterke gedeelde identiteit en een goede organisatie uiteindelijk zullen gaan strijden voor politieke veranderingen. Groepen die erg veel tegenstand krijgen en geen sterke gedeelde identiteit hebben zullen uiteindelijk opsplitsen. Zij zullen verschillen gaan benadrukken tussen de groepen binnen de homobeweging en zijn niet in staat om zich te richten op politieke doelen, zoals de strijd voor gelijke rechten. Bewegingen die niet goed georganiseerd zijn en geen toegang hebben tot de politiek zullen juist verschillen tussen de maatschappij en hun eigen identiteit gaan benadrukken, om op die manier een gevoel van gedeelde identiteit te creëren. Bewegingen kunnen zich door de tijd heen in verschillende fasen van dit model bevinden. Het is interessant om te zien hoe het COC zich als identiteitsbeweging van de jaren veertig tot en met de jaren zeventig ontwikkelt omdat er juist in deze periode grote maatschappelijke ontwikkelingen zijn – zoals de seksuele revolutie – die invloed hebben op de toegang van het COC tot de politiek en de acceptatie van homoseksualiteit in de samenleving. Deze ontwikkelingen hebben volgens de theorie van Bernstein invloed op de manier waarop een sociale beweging als het COC functioneert.

In de bundel die Jan Willem Duyvendak heeft samengesteld wordt beschreven hoe deze ontwikkeling verloopt. Volgens Duyvendak moet homo-identiteit eerst als een gemeenschappelijke en politieke identiteit gezien worden, voordat het COC als echte

⁹ Jan Willem Duyvendak (red.), *De verzuiling van de homobeweging* (1994) 27.

¹⁰ Craig Calhoun, *Social Theory and the Politics of Identity* (1994) 9-36

¹¹ Mary Bernstein, *Celebration or Suppression* (1997) 536.

¹² *Ibidem*, 538.

emancipatiebeweging kan opstaan.¹³ In de jaren veertig, vijftig en begin jaren zestig was het in Nederland taboe om publiekelijk over seksuele zaken te spreken. Homo's hadden nog geen publieke identiteit ontwikkeld. Homoseksualiteit – en ook andere seksuele zaken zoals bijvoorbeeld masturbatie, geboorteregeling en prostitutie – werden daarom alleen binnenskamers besproken. In het geval van homoseksualiteit was dat alleen binnen de veilige homoseksuele subcultuur, bijvoorbeeld in het tijdschrift van het COC of tijdens lezersbijeenkomsten. Doordat homoseksualiteit in de maatschappij niet besproken werd ontstond er ook geen politieke identiteit van homo's, het was simpelweg niet iets dat in de publieke opinie aan de orde komt. Vanaf eind jaren '50 en begin jaren '60 wordt er meer over homoseksualiteit gesproken op radio en televisie – bijvoorbeeld door psychiater Kees Trimbos die in een interview betoogt dat homoseksualiteit geen ziekte is – en raakte men meer aan het verschijnsel gewend.¹⁴ De beeldvorming over homoseksualiteit veranderde en het idee dat het een ziekte of zonde was verdween meer en meer naar de achtergrond. Homoseksualiteit werd erkend en bespreekbaar gemaakt. Door deze veranderingen kon de homobeweging naar buiten treden en emancipatoire doelen gaan formuleren.

Zodra de homobeweging bewust het contact met de buitenwereld aangaat om de emancipatie te vergroten wordt er ook bewuster een strategie gekozen om deze confrontatie aan te gaan. Deze strategie is onderhevig aan constante verandering en staat in verband met het denken over de homo-identiteit binnen en buiten de subcultuur. In de strategie van de homobeweging in Nederland bestaat voortdurende spanning over hoe homoseksualiteit gepresenteerd moet worden: als 'gewoon hetzelfde' of juist 'anders'? De paradox is dat wanneer homoseksualiteit wordt gepresenteerd als gewoon hetzelfde en dus als iets onopvallends, hetero's homoseksualiteit niet gaan herkennen en dus ook niet gaan beseffen dat het gewoon hetzelfde is. Daarom worden 'gewoon hetzelfde' homo's bewust gemanifesteerd in de tijdschriften van het COC. Vanaf begin jaren zeventig beschrijft Duyvendak dat een deel van de homobeweging radicaliseert. Het persoonlijke wordt volgens hem dan politiek: homo's gaan hun persoonlijke homo-identiteit bewust manifesteren om emancipatoire doelen te bereiken.¹⁵

Bijna elke identiteitsbeweging maakt gebruik van verschillende strategieën om haar belangen na te streven. Voor het COC stelt Duyvendak dat er tot de jaren '90 twee grote strategieën zichtbaar zijn in de homobeweging in Nederland. Als eerste benoemt hij de emancipatiestrategie: homo's willen volledig geaccepteerd worden door de maatschappij. Deze strategie vinden we vooral terug in het COC tot de jaren zeventig. Homo's willen volledig op kunnen gaan in de maatschappij, homoseksualiteit moet niks 'geks' of 'anders' meer zijn. Vanaf de jaren zeventig is er volgens Duyvendak sprake van een identiteitsstrategie of identiteitenpolitiek: de identiteit is politiek middel geworden.

¹³ Jan Willem Duyvendak (red.), *De verzuiling van de homobeweging* (1994) 92.

¹⁴ Edwin Bakker en Judith Schuyf, *Homoseksualiteit en de media* (1985) 46.

¹⁵ Duyvendak (red.), *De verzuiling van de homobeweging* (1994) 93.

Het anders-zijn wordt juist gevierd, tot status verheven. De laatste beweging noemt Duyvendak de gay-pride-identiteit, geleid door radicale homobewegingen als de Federatie Studenten Werkgroepen Homoseksualiteit, Rooie Flikkers en Paarse September. Er is tussen deze twee strategieën sprake van een overgang van emancipatiepolitiek naar identiteitenpolitiek. Emancipatiepolitiek houdt in dat iedereen gelijk behandeld moet worden ongeacht geslacht, ras, seksuele voorkeur en andere persoonskenmerken. Het idee hierachter is dat men gelijk behandeld moet worden omdat men gelijk is. Identiteitenpolitiek daarentegen wil zeggen dat iedereen met inachtneming van zijn sociale achtergrond gelijk behandeld moet worden. Duyvendak beschrijft dit als volgt: "Individueel moeten gelijkbepaald worden als lid van hun sociale groep of gemeenschap, dat wil zeggen als homo's, vrouwen, zwarten, in plaats van als onbepaalde en ongedifferentieerde individuen."¹⁶ De gedachtegang hierachter is dat men gelijk behandeld moet worden ondanks dat men verschillend is. In deze nieuwe identiteitenpolitiek of 'multiculturaliteitspolitiek' wordt groepsidentiteit niet gezien als iets wat voortkomt uit onderdrukking, of als opgelegd, maar het wordt gezien als iets positiefs, als iets waar iemand bewust voor kiest.¹⁷ Volgens Mary Bernstein wordt het vieren of juist het onderdrukken van verschillen bepaald door de structuur van een sociale beweging, toegang tot de overheid en de tegenstand die de beweging krijgt.¹⁸ Voor het COC spelen al deze aspecten ook een rol in de manier waarop de vereniging zich verhoudt tot de maatschappij. In dit onderzoek wordt de overgang van emancipatiepolitiek naar identiteitenpolitiek aan de hand van de tijdschriften van het COC geanalyseerd.

1.4 Homoseksualiteit en de homoseksueel als categorie

Waar baseerden de schrijvers van de tijdschriften van het COC hun ideeën over de invulling van de homo-identiteit op? Om de constructie van de homo-identiteit door het COC in haar tijdschriften te begrijpen is het zinvol de belangrijkste ideeën over homoseksualiteit kort toe te lichten. In de negentiende eeuw wordt homoseksualiteit als 'identiteitscategorie' geïntroduceerd. Voor die tijd werd het begrip homoseksualiteit niet gebruikt en waren er alleen begrippen zoals sodomie en inversie. Deze begrippen duiden echter op homoseksuele handelingen en niet op homoseksualiteit als een kenmerk van iemands persoonlijkheid. De 'geboorte' van de homoseksueel als identiteitscategorie wordt dus door veel wetenschappers in de negentiende eeuw geplaatst. In deze tijd is het begrip homoseksualiteit ontstaan en komt er onder de homo's een zelfbewustzijn en politiek activisme op. Aan het einde van de negentiende eeuw komen er voor het eerst verhalen over homo's en homoseksualiteit in de openbaarheid. Veel homo's herkennen zich hierin en reageren hier weer op door hun

¹⁶ Ibidem, 127.

¹⁷ Ibidem, 127.

¹⁸ Mary Bernstein, "Celebration or Suppression: The Strategic Uses of Identity by The Lesbian and Gay Movement" in: *American Journal of Sociology* (November 1997) Volume 103, number 3, 531.

eigen verhaal te vertellen. Dit is een van de wijzen waarop voor het eerst een (gedeelde) homoseksuele identiteit ontstond.¹⁹

Een van de eerste schrijvers over homoseksualiteit is de Duitse Jurist Karl Ulrichs in de 19^e eeuw. Hij ziet homoseksuelen als een extra geslacht, naast man en vrouw. Dit idee van de homo als een derde sekse betekende dat erkend werd dat homo's heel verschillend waren dan hetero's, maar ze verdienden volgens Ulrichs geen afwijzing van de samenleving: "net zoals een linkshandige niet door de – over het algemeen – rechtshandige samenleving wordt afgewezen."²⁰ Voor de ideeën van Ulrichs bestond nog geen vocabulaire. Hij noemde de homoseksueel de "urning". Later bedacht hij ook categorieën voor biseksuelen, lesbische vrouwen en heteroseksuele mannen die op homoseksuele wijze seks hadden.²¹ Eind 19^e eeuw wordt – gelijktijdig met al deze ontwikkelingen – de eerste politieke organisatie voor homo's ter wereld opgericht: het Wissenschaftlich Humanitair Komitee onder leiding van Magnus Hirschfeld in Duitsland. Deze organisatie strijdt vooral voor het afschaffen van paragraaf 175, een Duitse wet die homorelaties bestraft. Hirschfeld ziet homo's in navolging van de Duitse jurist Ulrichs als een apart menstype.

De ideeën van Magnus Hirschfeld krijgen in Nederland navolging van Jacob Schorer die in Nederland het Nederlands Wetenschappelijk Humanitair Comité opricht. Schorer doet dit in reactie op het invoeren van wetsartikel 248bis in 1911, in het kader van een grote hervorming van de zedelijkheidswetgeving. Wetsartikel 248bis bestraft relaties tussen personen ouder dan 21 en jonger dan 21 van gelijk geslacht.²² De ideeën van Hirschfeld en Ulrichs spelen tot en met de Tweede Wereldoorlog een belangrijke rol binnen de homobewegingen die begin twintigste eeuw ontstaan. Pas na de Tweede Wereldoorlog komen er langzaam andere opvattingen.

Na de Tweede Wereldoorlog is er een bioloog, Albert Kinsey, die voorzichtig de theorie van de homoseksueel als derde sekse gaat bestrijden. Albert Kinsey was een Amerikaanse bioloog die werkte voor de Indiana University waar hij bezig was met onderzoek naar huwelijk en seks. De conclusies van zijn eerste boek *Sexual Behaviour in the Human Male* verrasten iedereen: het bleek dat heel veel mannen buitenechtelijke seks hadden en masturbeerden. Daarnaast gaven een ontstellend groot aantal mannen aan wel eens homoseksueel contact te hebben gehad. Door het onderzoek realiseerde Kinsey zich dat de samenleving niet in te delen was in heteroseksueel en homoseksueel: er waren zoveel mensen die homo- en heteroseksueel contact hadden gehad dat er geen duidelijke scheidslijn mogelijk was. Kinsey ontwierp daarom de schaal van Kinsey waarop individuen werden ingedeeld op basis van hoeveel homo- of heteroseksueel

¹⁹ Gert Hekma, *Honderd jaar homoseksuelen: documenten over de uitdoktering van homoseksualiteit* (Amsterdam 1992) 8.

²⁰ D. Altman, "Gay/Lesbian Movements" in: *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (2001) 5896.

²¹ Francis Mark Mondimore, *A Natural History of Homosexuality* (1996) 29.

²² Rob Tielman, *Homoseksualiteit in Nederland. Studie van een emancipatiebeweging* (1982) 76.

actief ze waren geweest.²³ In de tijdschriften van het COC werd Kinsey ontzettend vaak aangehaald. Homo's konden door het onderzoek van Kinsey benadrukken dat er weinig verschil was tussen homo en hetero en vooral dat de scheidslijnen tussen deze twee identiteiten niet zo vast lagen.

Door deze verschillende publicaties over homoseksualiteit veranderden de ideeën over homoseksualiteit vanaf de negentiende eeuw snel. De eerste schrijvers in de tijdschriften van het COC zien homoseksualiteit als een afwijking, soms zelfs een ziekte of degeneratie en in het gunstigste geval als een apart geslacht. Vanaf half jaren '50 worden zij echter door de ideeën van Kinsey beïnvloed. Zoals gezegd had dit onderzoek dus een grote invloed op hoe het COC de homo-identiteit invulde en vormt het de basis voor het eerste gelijkheidsdenken. Kinsey wordt dan ook erg vaak aangehaald in de tijdschriften van het COC.

Met deze afbeelding wordt geïllustreerd dat veel mensen door het onderzoek van Kinsey anders gingen denken over seksualiteit. Twee uilen zitten op een stok en spreken met elkaar. Binnen de homobeweging werden hetero's vaak aangeduid als 'uilen'. Het was zelfs zo dat wanneer een hetero een homobar binnenkwam, de barman een beeldje van een uil op de bar zette, om aan te geven dat er een hetero in het pand was, zodat men daar rekening mee kon houden. In onderstaande illustratie zeggen dus zelfs de hetero's dat Kinsey een boekje over hen heeft opengedaan. Dit klopt natuurlijk wel, want Kinsey bewijst met zijn onderzoek dat veel heteroseksuele mannen en vrouwen homoseksuele seks hebben of masturberen.

Die meneer Kinsey heeft
anders ook een boekje
over ons opengedaan!

Uit: Maandbericht (september 1948) 19.

Evelyn Hooker kwam een aantal jaren later met een onderzoek dat aansloot bij de conclusies van Kinsey. Zij onderzocht een aantal mensen op hun psychologische gezondheid en liet daarna een groep experts aan de hand van dit onderzoek bepalen of deze personen psychisch gezond waren. Ze liet hen ook bepalen of ze homo of hetero zouden zijn. Een aantal van de onderzochte personen was lid van de Mattachine Society: een van de eerste homorechten organisaties in California.²⁴ De uitkomst van deze testen was simpel: de homo's en hetero's waren psychisch even gezond en de experts konden

²³ Ibidem, 84.

²⁴ Mondimore, *A Natural History of Homosexuality* (1996), 93.

niet bepalen wie er homo was. Het werk van Hooker werd nauwelijks bekend. Ze bleef onderzoek doen naar homoseksualiteit en was een van de eersten die stelde dat de psychische problemen die veel homo's hadden werden veroorzaakt door het leven in een ongastvrije samenleving waar ze vervolging en uitsluiting vreesden.²⁵

In de jaren '70 kwamen er in wetenschappelijke kringen langzaam andere ideeën over (het ontstaan van) homoseksualiteit en de homo-identiteit. In 1967 schrijft de Franse filosoof Michel Foucault zijn bekende werk *Geschiedenis van de Seksualiteit*. Hierin betoogt hij dat specifieke sociale constructies zorgen voor specifieke seksuele manieren van leven. De verschillende soorten menselijke seksualiteit zijn immers zo verschillend, daar kan moeilijk één concept aan ten grondslag liggen. Volgens dit idee is homoseksualiteit dus een modern en Westers concept en kan het alleen zo onderzocht en begrepen worden. Foucault poneert het idee dat seksualiteit een cultureel en sociaal construct is, terwijl voorheen vaak over seksuele verlangens als natuurlijk of biologisch gedreven werd gedacht.²⁶ Deze ontwikkelingen zorgden voor een fundamenteel andere kijk op homoseksualiteit. Vooral de radicale homoseksuele bewegingen in de jaren '70 en '80 hingen het idee aan dat zij bewust kozen voor hun homo-identiteit: ze waren er trots op en ze waren daardoor heel bewust 'anders' dan mensen die niet homoseksueel waren. Door de ideeën van Foucault werd men trotser op de eigen identiteit en ging men de 'scheldnamen' voor homo's en lesbo's gebruiken als geuzennamen. In de jaren '80 was het dan ook heel normaal dat homo's over zichzelf spraken als 'flikkers', 'potten' en 'poten'.²⁷

²⁵ Ibidem, 94.

²⁶ David Greenberg, *The Construction of Homosexuality* (1988) 3.

²⁷ Sek (1984) 4, 17.

H2. BRONNEN EN WERKWIJZE

2.1 Tijdschriften als identiteitsrepresentatie

In dit onderzoek wordt onderzocht hoe homoseksualiteit als identiteitscategorie ontstaat en hoe het COC daaraan invulling geeft. De voornaamste bronnen die worden gebruikt zijn de tijdschriften van het COC. Een tijdschrift is een geschrift dat op geregelde tijden verschijnt, bijvoorbeeld eens per week als weekblad of eens per maand als maandblad.²⁸ Tijdschriften zijn representatief voor een identiteitsbeweging, omdat ze een grote bijdrage leveren aan discussie of gedachtewisseling en omdat ze vaak over langere periode voor een zelfde soort publiek uitgegeven worden.²⁹

Uit tijdschriftonderzoek in de afgelopen decennia is gebleken dat het tijdschrift geen 'spiegel' is van de verleden werkelijkheid zoals wel werd gesteld door tijdschriftonderzoekers als Wassenaars en Brinkgreve.³⁰ Wassenaars en Brinkgreve zagen het tijdschrift als inkijkje in het verleden en dachten uit vrouwentijdschriften te kunnen opmaken hoe vrouwen in een bepaalde tijd over een bepaald onderwerp dachten. Tijdschriftonderzoekers als Janice Winship en later Joke Hermes keerden zich af van dit idee. Het tijdschrift is volgens hen geen realistische weergave van hoe de lezers van het tijdschrift denken. Deze onderzoekers gaan tijdschriften gebruiken als een bron voor bestudering van ideologie, waarden, wereldbeelden, intellectuele stijl of communicatietechnieken.³¹ De teksten in tijdschriften zijn dus geen neutrale bron over het verleden. Toch kunnen tijdschriften als historische bronnen heel interessant zijn. Ze geven een beeld van de aanwezige kennis, politieke zienswijzen en sociale opvattingen in een bepaalde periode. Remieg Aerts heeft een artikel geschreven over de waarde van tijdschriftonderzoek: *het tijdschrift als culturele factor en als historische bron*³². Aerts beschrijft dat tijdschriften geen "passieve getuigen" zijn van de verleden werkelijkheid, maar dat zij zelf een grote invloed hebben op "het netwerk dat wij cultuur noemen".³³ Ze bepalen zelf door hun organisatie en inhoud de cultuur in een betreffende periode. Kranten en tijdschriften zijn volgens deze gedachte in staat om het groepsbewustzijn of de manier waarop de lezers naar de wereld kijken te beïnvloeden. Als in acht wordt genomen dat de pers, en dus ook tijdschriften, in die zin dus de scheppers zijn van hun eigen cultuur is het logisch het tijdschrift als bron ook zo te behandelen en te onderzoeken.

²⁸ Anne Dijkman, *Op zij en aan de kant met haar. De constructie van norm en afwijking in Opzij tussen 1972 en 2002* (2008 Nijmegen) 25.

²⁹ Remieg Aerts, "Het tijdschrift als culturele factor en als historische bron", in: *Groniek* (1996) 30, 172.

³⁰ C. Brinkgreve en M. Korzec, *'Margriet weet raad' gevoel, gedrag, moraal in Nederland 1938 - 1978* (1978 Utrecht/Antwerpen) en Iris Wassenaars, *Vrouwenbladen, spiegels van een mannenmaatschappij* (1976 Amsterdam).

³¹ Janice Winship, *Inside Women's Magazines* (London/New York 1987) en Joke Hermes, *Easily put down: women's magazines, readers, repertoires and everyday life* (1993 Amsterdam).

³² Remieg Aerts, "Het tijdschrift als culturele factor en als historische bron" (1996) 30, 178.

³³ *Ibidem*, 178.

De waarde van het tijdschrift als historische bron ligt in het feit dat zij representatief is. Een boek is representatief voor de gedachte van een auteur, maar een tijdschrift vertegenwoordigt zoals Remieg Aerts schrijft: “een kring, ten eerste van hun redactie, medewerkers en uitgevende instantie, ten tweede hun publiek, en dat voor een langere periode. Omdat zij niet louter uitzonderlijke auteurs en prestaties omvatten representeren zij tevens een bepaald gemiddelde, op welk niveau dan ook. Daarbij vormen zij inhoudelijk steeds een geheel van levensgebieden, moraal, esthetiek en stijl. Alles bij elkaar genomen zijn tijdschriften dus representatief voor een beweging, een groep, een periode.”³⁴ Artikelen voor een tijdschrift, en schrijvers die voor een tijdschrift schrijven kunnen individueel worden bestudeerd. Het is echter veel interessanter om deze artikelen binnen het oeuvre van het tijdschrift te bestuderen. Hoe hoort of draagt een bepaald artikel bij aan de stijl en ideologie van een beweging? Het is interessant te ontdekken hoe artikelen in een tijdschrift passen in de collectieve denkstructuur die een tijdschrift en de beweging die bij het tijdschrift hoort voorstaat.³⁵

Een probleem bij het onderzoeken van tijdschriften is het ‘publiek’ en hoe representatief een tijdschrift voor de opvattingen en denkbeelden van haar publiek kan zijn. Er moet altijd rekening worden gehouden met de afstand tussen de ‘zender’ (het tijdschrift) en de ‘ontvanger’. Wel kan worden aangenomen dat als een tijdschrift een langere periode succes heeft, het haar publiek goed heeft ingeschat of succesvol een publiek heeft gecreëerd. Het tijdschrift blijft echter altijd de ‘actieve factor’ en kan haar publiek in aanraking brengen met nieuwe opinies of kan een ideologische boodschap meegeven. Tegelijkertijd zijn lezers vaak selectief en lezen of onderschrijven ze niet alles. Opvattingen uit het tijdschrift komen dus niet één op één overeen met opvattingen van de lezers van het tijdschrift.

Volgens literatuurwetenschapper Sophie Levie heeft het tijdschriftonderzoek zich sinds de jaren '90 ontwikkeld tot een respectabel onderdeel van de cultuurgeschiedenis. In Nederland is er relatief veel onderzoek gedaan naar vrouwentijdschriften en hun betekenis voor feministische bewegingen of het beeld van de vrouw tijdens de seksuele revolutie. Een goed voorbeeld van onderzoek op deze manier is het werk van Marloes Hülsken. Zij onderzoekt hoe en of vrouwentijdschriften fungeren als ‘motor’ voor het gebruik van anticonceptie zoals de pil vanaf de jaren '60. In haar onderzoek bekijkt ze vrouwentijdschriften en hun boodschap over de pil en ondervraagt ze vrouwen die deze tijd hebben meegemaakt. Marloes Hülsken concludeert dat vrouwentijdschriften weinig invloed hadden op hun lezers. Ze beschrijft dat de vrouwentijdschriften ver achter liepen op de belevingswereld van een deel van de lezeressen en dus weinig effect hadden.³⁶ Marloes Hülsken volgt in haar proefschrift het onderzoek van Lotte Jensen naar vrouwentijdschriften en vrouwelijke journalistes in de 18^e en 19^e eeuw. Jensen ziet

³⁴ Ibidem, 180.

³⁵ M. Beetham, 'Towards a theory of the periodical as a publishing genre', in: Brake, Jones en Madden ed., *Investigating Victorian Journalism* (Londen 1990) 19-32.

³⁶ Marloes Hülsken, *Kiezen voor kinderen? Vrouwentijdschriften en hun lezeressen over het katholieke huwelijksleven, 1950 – 1975* (2010 Hilversum).

tijdschriften als actieve krachten waarvan een emancipatoire werking uit kan gaan.³⁷ Dat betekent dat Jensen vrouwentijdschriften dus in navolging van Remieg Aerts niet ziet als spiegels van hun tijd, maar ook als motor achter bepaalde ontwikkelingen. Dit is ook het uitgangspunt voor dit onderzoek. In de tijdschriften van het COC komt een vergelijkbare tendens voor: de vereniging vindt het moeilijk om op alle momenten aan te sluiten bij de maatschappelijke ontwikkelingen en de behoeftes van de lezers. Soms loopt het tijdschrift vooruit op de belevingswereld van haar lezers, maar het gebeurt ook dat sommige (radicale) lezers een heel andere toon in het tijdschrift wensen.

De paradox die de homobeweging kenmerkt is dezelfde paradox die uit vergelijkbaar onderzoek naar vrouwentijdschriften en bewegingen voortkomt. Feministen streven net zoals de homobeweging naar emancipatie van hun eigen groep. Ze willen aantonen dat vrouwen hetzelfde zijn als mannen en daarom dezelfde rechten verdienen, maar kunnen tegelijkertijd niet heen om het erkennen van de 'vrouw' als uniforme en natuurgegeven aparte categorie, want als ze dat niet doen kan in politiek opzicht nog niets bereikt worden.³⁸ Deze paradox zien we terugkomen in het onderzoek van Anne Dijkman naar *Opzij*, een van de bekendste feministische maandbladen van Nederland. Dit onderzoek is in navolging van de poststructuralistische taalwetenschap en antropologie gedaan, met als voorbeeld het werk van Joan Scott.³⁹ De kernvraag van de studie is welke groep in het tijdschrift impliciet als norm werd gesteld, en welke groepen als gevolg daarvan werden uitgesloten. In haar onderzoek beschrijft Dijkman hoe *Opzij* de identiteit van 'de vrouw' invulde en hoe daarmee de strategie van *Opzij* en de onderwerpen van de artikelen in het tijdschrift in verband stonden. In de beginjaren van *Opzij* streed het blad bewust voor gelijkstelling van mannen en vrouwen, de identiteit van feministen werd in deze tijd nog niet bepaald door het geslacht. Mannen of vrouwen die daar iets over te zeggen hadden kregen gehoor in het blad. De belangen van *Opzij* waren toen gelijkstelling, als gevolg daarvan was de belangrijkste tegenstelling in het blad de feministen versus de ouderwetse overheid. Toen de maatschappelijke ontwikkelingen niet snel genoeg gingen, ging de redactie van het blad zich vooral richten op de identiteit van vrouwen en verdwenen mannelijke feministen nagenoeg uit het blad. Vanaf dit moment ontstond een scherpe tegenstelling tussen man en vrouw. De belangen van het blad waren veranderd: ze richtten zich voornamelijk op de impliciete oneerlijke machtsverhouding die volgens hen nog steeds tussen man en vrouw bestond. Alle vrouwen werden in het blad op dit moment als één categorie gezien, en er was weinig ruimte voor verschillen tussen vrouwen. Naarmate de tijd vorderde kwam binnen de groep feministen ook meer aandacht voor verschil en werd er geschreven over

³⁷ Lotte Jensen, *Bij uitsluiting voor de vrouwelijke sekse geschikt. Vrouwentijdschriften en journalistes in Nederland in de achttiende en negentiende eeuw* (2001 Hilversum).

³⁸ *Ibidem*, 82.

³⁹ Joan Scott, 'Deconstructie van gelijkheid-versus-verschil. De bruikbaarheid van de poststructuralistische theorie voor het feminisme', in: Francisca de Haan, Mirjam de Baar en Tineke van Loosbroek e.a. (red.), *Het raadsel vrouwengeschiedenis. Tiende jaarboek voor de vrouwengeschiedenis* (Nijmegen 1989) 97-98 en Joan Scott, 'Gender, a useful category of historical analysis' in: Joan Scott, *Gender and the politics of history* (1988) 31-41.

verschillende soorten vrouwen: gekleurde vrouwen, lesbische vrouwen, hoog opgeleide vrouwen, etc.⁴⁰ Al deze verschillende groepen stredden op hun manier voor emancipatie. Net zoals het onderzoek van Anne Dijkman worden in dit onderzoek tijdschriften bestudeerd op de identiteit en de belangen van de redactie. Binnen het COC was er tot de jaren '70 weinig ruimte voor verschil tussen homoseksuelen onderling. Van ieder lid van het COC werd verwacht dat ze zich op een bepaalde manier gedroegen en zich op die manier verhielden tot de dominante normen en waarden van de maatschappij. Vanaf de jaren '70 kwam er in het tijdschrift van het COC ook meer ruimte voor verschil en werden de leden juist aangemoedigd om hun eigenheid te laten zien. In de tijdschriften van het COC en in Opzij zijn dus dezelfde ontwikkelingen en tegenstellingen tussen de minderheid en meerderheid te ontdekken. Deze tegenstellingen zijn een kenmerkend element van tijdschriftonderzoek en daarbij sluit ook dit onderzoek aan.

2.2 Bronnen en werkwijze

De tijdschriften van het COC bieden een goede inkijk in de 'cultuur' van het COC en de invulling van de homo-identiteit. De tijdschriften die relevant zijn voor dit onderzoek zijn achtereenvolgens *Levensrecht* (1940-1949), *Vriendschap* (1949-1964), *Dialogo* (1964-1969), *Seq* (1969-1971), *Sec* (1971-1973) en *Sek* (1973-1992). Ook worden de maandberichten die tijdelijk naast *Dialogo* en *Seq* worden uitgegeven gebruikt. De maandberichten zijn bijlages van de tijdschriften waarin vooral het verenigingsleven centraal staat. Het eerste tijdschrift van het COC, *Levensrecht*, werd uitgegeven met een oplage van enkele honderden bladen per maand. Het aantal abonnees van de opvolger *Vriendschap* groeide gestaag van 1441 in 1951, 2928 in 1959, 3569 in 1961, 3215 in 1963 en 3839 in 1965. Deze ontwikkeling zette zich door tot rond de 7000 leden in begin jaren zeventig.⁴¹ Deze tijdschriften zijn gekozen omdat het COC haar beleidsplannen en beginselverklaringen opnam in haar tijdschriften. Daarnaast werden ook verslagen van jaarvergaderingen gepubliceerd. Hierdoor zijn de tijdschriften een bron van informatie over de organisatie en beleidsvoering van het COC. Ook werden in de tijdschriften veel wetenschappelijke artikelen en reacties daarop gedrukt. Hierdoor is goed te peilen hoe het COC de homo-identiteit per periode invulde en hoe de schrijvers van het tijdschrift reageerden op andere meningen over homoseksualiteit. Alle COC tijdschriften van 1946 tot 1986 zijn geanalyseerd op onderwerpen die te maken hebben met beleid en identiteit. Vooral de beleidsplannen en beginselverklaringen uit verschillende perioden bieden een mooie inkijk in de ontwikkeling van de strategie en doelen van het COC. Daarnaast zijn de wetenschappelijke artikelen of recensies van wetenschappelijke boeken interessant omdat daar vaak de visie van het COC op de homo-identiteit naar voren komt. Ook zijn de ingezonden brieven van elk tijdschrift bekeken om de discussies tussen de redactie en leden te kunnen blootleggen.

⁴⁰ Anne Dijkman, *Op zij en aan de kant met haar. De constructie van norm en afwijking in Opzij tussen 1972 en 2002* (2008 Nijmegen) 25.

⁴¹ Hans Warmerdam en Pieter Koenders, *Cultuur en Ontspanning. Het COC 1946-1966* (1987) 333.

2.3 Voorbeeld tekstanalyse

Met twee voorbeelden, waaronder een ingezonden brief en een verslag van een jaarvergadering, wordt uitgelegd op welke wijze de bronnen bestudeerd zijn en welke conclusies uit deze bronnen kunnen worden getrokken.

Ingezonden brief

Onderstaande ingezonden brief en het antwoord daarop vormen een goed voorbeeld voor het materiaal dat in dit onderzoek bestudeerd is. Deze brief werd in 1962 gepubliceerd in de rubriek 'Strikt Vertrouwelijk' in het tijdschrift Vriendschap. In deze rubriek konden lezers van het tijdschrift vragen over de liefde of problemen met relaties kwijt. De hoofdredacteur van het blad en voorzitter van de vereniging Niek Engelschman reageerde doorgaans op deze brieven. Belangrijk om te weten bij het lezen van de brief is dat met de woorden vrienden, vriendinnen of vriendschappen liefdesrelaties worden aangeduid.

Mijnheer de redacteur,

Randstad Holland, herfst '62

De tendens van de strikt-vertrouwelijk-rubriek inzake vriendschapsmoeilijkheden is deze, dat de redactie zonder meer pleit voor een nagenoeg kopiëren van het gewone huwelijk. Maar een verhouding tussen twee vrienden (of vriendinnen?) is m.i. niet en zelfs bij lange na niet vergelijkbaar en de trouw tussen twee echtgenoten komt uit geheel andere overwegingen voort (van sociaal belang) dan die tussen twee gelijkgeslachtelijke partners. Er is geen enkel belang geschaad wanneer in zo'n verhouding een 'slippertje' al dan niet regelmatig opdikt en het behoeft bepaald geen grond te zijn voor een ontbinding van het partnerschap. Het krampachtig trouwblijven aan de eigen vriend of vriendin in seksueel opzicht lijkt me ongezond en onnatuurlijk ook. Dit geluid wordt in uw rubriek zelden of niet vernomen. Daarom wilde ik graag deze zienswijze afgedrukt zien. Met vriendelijke groet en waardering, uw "Isola Bella"

Antwoord: Het moge waar zijn dat economische overwegingen een belangrijke rol spelen in de beslotenheid en geslotenheid van de huwelijkse verbintenis: het huwelijk of de verbondenheid van twee vrienden (dinnen) is dat in dieptste wezen niet. Een relatie tussen twee vrienden vertoont in gunstige omstandigheden veel gelijkenis met het huwelijk en ik durf uit te spreken; de meest gunstige-practische zelfs. (Samenwoning enz.) De wederzijdse steun, troost en hulp die de echtgenoten elkaar zowel voor de kerk als de ambtenaar wederkerig verschuldigd dienen te zijn is geen frase maar een positieve zijde van het samenzijn. En dat geldt in zeker niet geringer mate voor twee vrienden (innen). U spreekt wat erg gemakkelijk over 'krampachtig trouwblijven'. Als er zoveel krampachtigheid aan te pas komt is er allang geen sprake meer van 'trouwblijven' en voor twee mensen die van elkaar houden en dus aan elkaar genoeg hebben is die trouw t.o.v. de intiemste contacten tussen twee mensen een volkomen natuurlijke zaak zonder krampachtigheid. De tragiek van de ontrouw voor de bedrogen partner is overigens minder onschuldig dan u denkt en uiteraard zeer persoonlijk. Als wij – als regel dus – pleiten voor een gesloten verbond tussen twee partners, zelfs al lijkt die uiterlijk op het gewone huwelijk, dan doen we dat welbewust om zowel praktische als fatsoensredenen (d.i. inderdaad 'moraal'). Wie de voorkeur geeft aan een andere vorm maakt dat maar voor zichzelf uit, hoewel de ervaring bijna steeds weer velen dwingt op dit soort 'vrije liefde' terug te komen. Dordt, oktober '62⁴²

⁴² 'Strikt vertrouwelijk' in: *Vriendschap* (oktober 1962) 182.

Na het lezen van de brief en het antwoord van de voorzitter wordt duidelijk dat het COC en deze briefschrijver een andere kijk hebben op een 'normale' relatie. De briefschrijver vindt dat een relatie tussen twee mannen of twee vrouwen iets heel anders is dan een hetero-relatie, terwijl de voorzitter van mening is dat het bijna hetzelfde is. Uit deze brief leren we dat het COC begin jaren '60 dus vond dat homo's en hetero's bijna hetzelfde waren. Daarnaast geeft het antwoord aan de briefschrijver een duidelijk waardeoordeel over relaties die anders zijn dan een huwelijk of iets dat daarop lijkt: het gaat om "fatsoen" en "moraal". Deze ingezonden brief en het antwoord daarop zijn dus een mooi voorbeeld van hoe de gedachten van het COC over homoseksuele relaties uit het tijdschrift kunnen worden gedestilleerd.

Verslag van een jaarvergadering

Een tweede voorbeeld bestaat uit een deel van het verslag van de vierde jaarvergadering van het COC uit de Vriendschap van april 1950. De voorzitter blikt terug op de samenwerking binnen het COC:

"Het voortbestaan van ons Centrum, aldus Bob Angelo⁴³, hang ten nauwste samen met het feit of wij in de maatschappij bruikbare burgers zijn, die, onverschillig op welke post ook, hun plicht weten te vervullen. Daarvan zal mede afhangen of wij eerbied en erkenning kunnen afdwingen bij hen, die juist op onze gedragingen zo scherp toezien. Als "displaced persons" – wat wij in veler ogen zijn – zullen wij zelf het "nieuwe vaderland" moeten scheppen, zelf een wereld moeten vinden waarin wij leven kunnen naar onze eigen aard, zonder onoprechtheid, want anders worden we armzalige gedeporteerden, opnieuw geëmigreerd naar het "niemandslaan der duisternis". Tot slot deed de voorzitter een beroep op alle aanwezigen om in de discussies elk persoonlijk element uit te schakelen en uitsluitend de belangen van het C.O.C. in het oog te houden."⁴⁴

Uit dit citaat kunnen we leren dat het COC haar leden aanspreekt op hun verantwoordelijkheid om goede burgers in de Nederlandse maatschappij te zijn. Het COC lijkt te verwachten dat als homo's bruikbare burgers zijn, er een kans is dat ze 'eerbied of erkenning' krijgen van de dominante maatschappij en dus worden geaccepteerd. Daarnaast worden de leden door de voorzitter aangesproken op hun gedeelde identiteit, als 'displaced persons'. Deze gedeelde identiteit wordt duidelijk gevormd door het beeld dat de maatschappij van homoseksuelen heeft. De voorzitter geeft aan dat homo's in deze maatschappij niet geaccepteerd worden en zich dus niet 'thuis' voelen. De voorzitter geeft aan dat ze samen moeten werken en een "nieuw vaderland" of een nieuw thuis voor henzelf moeten scheppen. In de werkelijkheid gebeurt dit in deze periode door met geld van de leden een 'tehuis' voor het COC aan te kopen: een gebouw waar leden samen kunnen komen. De gedeelde identiteit van het COC wordt dus gebruikt om bepaalde doelen na te streven. Opnieuw laat dit voorbeeld zien op welke manier de tijdschriftartikelen bronnen kunnen vormen voor het onderzoek naar de identiteitsvorming binnen het COC en de strategie die ze gebruiken om hun belangen na te streven.

⁴³ Bob Angelo is een schuilnaam voor de voorzitter en oprichter van het COC, Niek Engelschman.

⁴⁴ 'Verslag vierde algemene jaarvergadering C.O.C.' in: *Vriendschap* (april 1950) 2.

2.4 Termen

In dit onderzoek gebruik ik veelvuldig de aanduiding 'homo's' of 'homoseksualiteit'. Dit zijn gekleurde en gelimiteerde termen. Het zijn door de geschiedenis heen lang niet altijd de meest gebruikte begrippen geweest om homoseksualiteit of homoseksuele handelingen te beschrijven. 'Sodomie', 'tegennatuurlijke neigingen', 'seksuele inversie', 'urningen' en 'homofilie' zijn voorbeelden van de talloze termen die gebruikt werden. In dit onderzoek wordt de term 'homoseksualiteit' gebruikt omdat dit heden ten dage een algemene term is voor wat onderzocht wordt. Homoseksualiteit betekent in dit onderzoek alle vormen van liefde voor en seks met personen van het zelfde geslacht. Met homoseksuele handelingen worden seksuele handelingen tussen personen van hetzelfde geslacht aangeduid. De term homoseksualiteit is op sommige momenten een anachronisme en soms ontoereikend voor wat beschreven wordt. Ten behoeve van de leesbaarheid van het onderzoek is het echter de beste term. Dezelfde problemen zijn er met het begrip heteroseksualiteit. In dit onderzoek worden daarmee personen bedoeld die verliefd worden op en seks hebben met het andere geslacht. In die zin dus het tegenovergestelde van homo's. Soms verrichten hetero's toch homoseksuele handelingen, maar omdat zij zichzelf identificeren als hetero worden zij voor de leesbaarheid toch als hetero's aangeduid.

H3. BEVRIJD UIT DE EENZAAMHEID, 1946-1964

Van 1946 tot 1964 was het COC een intern georiënteerde identiteitsbeweging. Het voornaamste communicatiemiddel van de vereniging was het tijdschrift en dit tijdschrift was alleen gericht op de eigen leden. Voor deze leden werd een duidelijk beeld van de ideale homoseksueel gecreëerd. Homoseksuelen dienden zich fatsoenlijk te gedragen in de samenleving, zodat de samenleving homoseksualiteit op den duur zou gaan accepteren. Het COC kon homo's helpen zich te "verlossen" – zoals het in het blad genoemd werd – uit de eenzaamheid waarin veel homo's in deze periode verkeerden. Dit deed het COC door een tijdschrift uit te brengen en door de bijeenkomsten die voor lezers werden georganiseerd. Zoals past bij een intern georiënteerde identiteitsbeweging was er in deze periode weinig ruimte voor verschillen tussen de leden van de vereniging. Er werd één homo-identiteit geconstrueerd en het doel was dat alle leden zich in deze identiteit herkenden en zich ernaar gingen gedragen. In dit hoofdstuk wordt het COC als intern georiënteerde identiteitsbeweging verder toegelicht en worden de ontwikkelingen die voor een verandering in de jaren zestig gaan zorgen al kort aangestipt.

3.1 Ontstaan Levensrecht en Shakespeare Club

Het COC is in 1946 ontstaan als onofficiële opvolger van het Nederlandsch Wetenschappelijk Humanitair Komitee dat vanaf 1911 onder leiding van Jacob Anton Schorer een politieke strijd voor gelijkstelling van homo's en hetero's voerde. Het is ontstaan vanuit de behoefte om het homo-tijdschrift Levensrecht, dat voor de oorlog slechts drie maal verschenen was, nieuw leven in te blazen. Een belangrijk initiatiefnemer van dit tijdschrift was Niek Engelschman, toen vooral bekend onder het pseudoniem Bob Angelo.⁴⁵ Het tijdschrift 'Levensrecht' moest zich volgens Engelschman richten op alle homo's en dus geen tijdschrift voor een klein clubje intellectuelen worden:

'We moeten [...] vooral bereiken dat niet alleen een kleine secte van intellectualiserende "Artkollege" ons blad supporteren, doch dat ook de kruideniersbediende uit Vaals en de fietsjongens uit Rotterdam en Den Bosch Levensrecht bezitten.'⁴⁶

Het Zwitserse blad 'Der Kreis' was een inspirerend voorbeeld voor Engelschman. De redactie van dit blad organiseerde - naast de uitgave van een tijdschrift voor homo's - wekelijks bijeenkomsten.

Al snel na de heroprichting van het tijdschrift Levensrecht in 1946 ging Engelschman naast de uitgave van het blad ook lezersbijeenkomsten organiseren. Deze avonden werden georganiseerd door de "Amsterdamse Shakespeare Club". Deze naam werd als

⁴⁵ In de jaren '40 en '50 stonden veel bestuursleden van het COC bekend onder een schuilnaam en niet onder hun echte naam. In dit onderzoek worden toch de echte namen van alle bestuursleden gebruikt om verwarring te voorkomen.

⁴⁶ Brief van Niek Engelschman naar Jaap van Leeuwen in: Hans Warmerdam en Pieter Koenders, *Cultuur en Ontspanning: het COC 1946-1966* (1987) 79.

schuilnaam gebruikt; het was toen nog ondenkbaar om openbaar te spreken van een vereniging voor homoseksuelen. De bijeenkomsten werden vaak bezocht door de zedenpolitie en daarom probeerde de redactie deze bijeenkomsten ‘beschaafd’ te houden. In het tijdschrift werd ook benadrukt dat het geen avonden waren om ‘mannen op te pikken’. De avonden hadden een strikt besloten karakter en waren slechts toegankelijk voor abonnees en een introduc e per abonnee.⁴⁷ Er werd erg voorzichtig omgesprongen met (nieuwe) abonnees. Ze konden bijvoorbeeld zonder opgave van redenen geweigerd worden. Daarnaast werden leden onder de 21 jaar geweigerd, vanwege artikel 248bis in het Wetboek van Strafrecht dat homoseksuele handelingen tussen personen onder 21 en personen ouder dan 21 verbodt.

AANMELDINGSFORMULIER

Ondergetekende (naam of schuilnaam in blokletters) _____

Leeftijd: _____ Geslacht: _____

Adres (huisadres, kiosk, enz.) _____

Woonplaats: _____

verzoekt als lid te worden toegelaten tot het **C.O.C.** en is gerechtigd, als referentie te noemen: _____

Naam: _____

en heeft per giro/contant/per postwissel betaald voor

inschrijfgeld + <i>regl</i>	f. 1.	<i>35</i>
„ „ halfjaarlijkse contributie	f.	
„ „ jaarcontributie	f.	
Totaal	f.	

Handtekening: _____

Zenden aan: Secretariaat C.O.C.
Postbus 542 - Amsterdam

Niet invullen

ADVIES BALLOTAGE:

Verzoek: afgewezen / toegestaan

Datum: _____ Paraaf: _____

Dit is een aanmeldingsformulier voor nieuwe leden van het COC. Naast hun eigen naam en adresgegevens moest ieder nieuw lid een referentie opgeven. In andere woorden, ieder nieuw lid moest minstens  en lid kennen van het COC die voor hem of haar instond. Dit voorbeeld maakt duidelijk dat het COC zeer voorzichtig omsprong met haar (nieuwe) abonnees.

‘Aanmeldformulier’ in: *Vriendschap* (februari 1952).

In het tijdschrift gebruikten alle auteurs schuilnamen zodat ze niet justitie in aanraking konden komen of hun reputatie zouden beschadigen. Ook werden een aantal rubrieken door de redactie bewust netjes gehouden. De contactadvertenties werden bijvoorbeeld nauwlettend in de gaten gehouden door de recherche: deze moesten beschaafd blijven en bijvoorbeeld geen advertenties van gehuwde mannen bevatten.⁴⁸ Het tijdschrift *Levensrecht* moest zelfs opgeheven worden vanwege de dreigende rechterlijke vervolging, zoals Engelschman uitlegt in het tijdschrift:

“Dit besluit hebben wij genomen, nadat ons van overheidswege in overweging was gegeven, aldus te handelen, en nadat ons door enkele juristen was aangetoond, dat een rechterlijke uitspraak [...] waarschijnlijk te onzen nadele zou uitvallen.”⁴⁹

⁴⁷ Warmerdam en Koenders, *Cultuur en Ontspanning* (1987) 89.

⁴⁸ Ibidem, 105.

⁴⁹ “Strikt vertrouwelijk”, circulaire aan de leden (15 maart 1948).

3.2 Geestelijke verheffing

In de beginjaren richtte Levensrecht/de Shakespeare Club zich bewust niet op de 'buitenwereld' (bijvoorbeeld overheidsinstanties of kerken) om de positie van homo's te verbeteren. Niek Engelschman, hoofdredacteur van het tijdschrift en voorzitter van de vereniging, was bang dat acties zouden worden afgedaan als 'homo-propaganda'.⁵⁰ Het idee achter het tijdschrift 'Levensrecht' – dat eind jaren veertig 'Vriendschap' ging heten – en de Shakespeare Club was dat homo's ("gevoelsgenoten") 'bevrijd' zouden worden uit eenzaamheid en de mogelijkheid hadden elkaar op beschaafde wijze te ontmoeten. De redactie van het tijdschrift hoopte dat de maatschappij homo's zou gaan accepteren als homo's zich als nette burgers zouden gaan gedragen. Leden van Vriendschap en de Shakespeare Club werden daarom door het bestuur bewust aangesproken op hun gedrag en kleding. Een homoseksuele man die zich "opzichtig vrouwelijk" gedroeg werd bijvoorbeeld geweigerd op bijeenkomsten van de Shakespeare Club.⁵¹

Het was niet gek dat de vereniging omzichtig te werk ging want De Shakespeare Club – of het Cultuur- en Ontspanningscentrum zoals de organisatie in 1949 ging heten – had veelvuldig contact met de politie. Zo werd Engelschman diverse malen op het politiebureau gesommeerd om een en ander toe te lichten en werden de bijeenkomsten van de Shakespeare Club door de zedenpolitie bezocht. De politie werkte soms tot op zekere hoogte mee en soms tegen, zo is het tijdschrift Levensrecht in 1948 opgeheven na dreiging van gerechtelijke vervolging. Toch ging de vereniging gewoon door en werd er een 'maandbericht' uitgegeven wat qua vormgeving en inhoud erg op Levensrecht leek.⁵² Ondanks de financiële problemen waar het COC mee kampte en de tegenwerking van de autoriteiten groeide de vereniging gestaag. De grootste groep leden woonde in Amsterdam, maar er werden ook in Rotterdam, Utrecht, Groningen en andere steden afdelingen van de Shakespeare Club opgericht – met wisselend succes. Vanaf midden jaren '50 werd het COC – en zeker de Amsterdamse afdeling – een goed georganiseerde vereniging met bijna dagelijks bijeenkomsten. In 1955 werd in Amsterdam de bar/dancing 'de Schakel' geopend. Deze dancing trok veel (internationale) bezoekers.

3.3 Strijdbare homofielen of dansnichten?

Vanaf de oprichting vonden er binnen het COC discussies plaats over de doelen van de vereniging. Sommige leden vonden vooral de culturele (voorlichtings)activiteiten belangrijk, terwijl anderen juist voor de ontspanning en het amusement kwamen. Dit was ook voor het tijdschrift een probleem: een grote groep leden was blij met de contactadvertenties en romantische verhalen terwijl een kleine groep van intellectuele lezers graag de wetenschappelijke artikelen las. Vaak was het deze intellectuele kring van lezers die vond dat het COC zich vooral moest richten op het strijden voor gelijke

⁵⁰ Warmerdam en Koenders, *Cultuur en Ontspanning* (1987) 93.

⁵¹ Ibidem 91.

⁵² Ibidem 119.

rechten. Zij vonden dat alleen 'principiële' leden lid mochten zijn van het COC.⁵³ De hoofdredactie van het tijdschrift worstelde met dezelfde vragen, maar probeerde toch de twee stromingen te verenigen. Het was voor het COC belangrijk om genoeg leden te krijgen. Leden werden geworven door een platform te bieden waar homo's zich konden amuseren en elkaar ontmoeten. Daarnaast probeerde het tijdschrift de leden die zij kregen 'op te voeden' en 'te verheffen'. De redactie beseftte zich terdege dat als zij te weinig amusement aanbood in haar bladen, het ledenaantal zou dalen.

Een belangrijk doel van het COC en het tijdschrift was dus 'culturele verheffing': homoseksuelen dachten negatief over zichzelf en werden negatief benaderd door de samenleving. Deze gedachte moest doorbroken worden en homoseksuelen moesten een plaats in de samenleving innemen. Belangrijk was dat homoseksuelen zich fatsoenlijk gedroegen en dat ze in de veilige, besloten omgeving van het COC 'gevoelsgenoten' konden ontmoeten en in het tijdschrift konden lezen over anderen die ook 'zo' waren. Op deze manier zouden ze worden 'verlost' uit de eenzaamheid en daardoor in staat zijn om een functie in de samenleving te vervullen. Als homo's in de samenleving goede functies zouden vervullen, zouden ze uiteindelijk ook geaccepteerd worden, was het idee dat steeds terugkwam in het maandblad. Het maandblad probeerde voor haar leden een identiteit te construeren waarin de homo een nette Nederlander was die zijn of haar plicht in de samenleving zo goed mogelijk vervulde, zodat homoseksualiteit uiteindelijk geaccepteerd zou worden: "Het voortbestaan van ons centrum hangt ten nauwste samen met het feit of wij in de maatschappij ook bruikbare burgers zijn, die onverschillig op welke post ook, hun plicht weten te vervullen."⁵⁴ Dit stond sterk in tegenstelling tot de homoseksuelen die op 'de baan'⁵⁵ of in urinoirs op zoek gingen naar gelijkgestemden. Dit werd in het tijdschrift afgekeurd en zij die zich niet gepast gedroegen konden zelfs verwijderd worden uit het ledenbestand. De redactie van het tijdschrift was altijd bang dat het 'stuk good will, het geestelijk crediet dat zo moeizaam veroverd werd, kapot (werd) [...] (gemaakt) door een levenswandel en -handel, waarnaar wij (homoseksuelen) al te vaak als groep béoordeeld – en dus ook véoordeeld – worden.'⁵⁶ Ook opvallend: homoseksueel, oftewel nuchter gedrag werd afgekeurd. Ook ging het COC afwijkende vormen van seksualiteit afkeuren. Dit komt bijvoorbeeld tot uiting in de discussie over de contactadvertenties in het blad. Eind jaren '50 werd in contactadvertenties gezocht naar afwijkende seksuele voorkeuren zoals pedofilie en rollenspel:

"Sportieve heer, veertiger (mnl) zoekt serieuze vriend (mannelijke inslag). Belangstelling voor uniformen, lederdracht."⁵⁷

"American, 34 wishes active aggressive domineering friend age 21-28."⁵⁸

⁵³ Ibidem 155.

⁵⁴ 'Verslag vierde algemene jaarvergadering C.O.C.' in: *Vriendschap* (april 1950) 2.

⁵⁵ In de jaren '40 en '50 ontmoetten homo's elkaar op bekende plaatsen in de stad, die samen de 'baan' genoemd werden.

⁵⁶ Warmerdam en Koenders, *Cultuur en Ontspanning* (1987) 125.

⁵⁷ *De Schakel* (juli/augustus 1962) jg. 9.

Deze advertenties werden door de redactie geweerd omdat het COC vond dat zij er niet waren om seks tussen de leden te bevorderen, maar vooral om hen te helpen lange liefdesrelaties te vinden. Duidelijk wordt dat het COC van mening was dat homoseksuelen geen afwijkend, raar gedrag moesten vertonen en dat kortstondige relaties niet goed waren voor de naam van de vereniging:

“Het COC is er niet ter bevordering van iedere vorm van homoseksueel contact. Integendeel!”⁵⁹

De vereniging moedigde dus ‘fatsoenlijk’ gedrag aan en keurde afwijkende gedragingen af. Het was belangrijk dat homoseksuelen zich gedroegen zodat de acceptatie van homoseksualiteit vergroot zou kunnen worden.

In de nieuwjaarstoespraak van Engelschman van 1949 – die werd afgedrukt in *Vriendschap* – werd duidelijk wat het COC wilde, namelijk het “reclasseren van homoseksuele mannen en lesbische vrouwen en het bestrijden van de uitwassen van de subcultuur”. Het bestaan van het tijdschrift en het COC betekende ‘niet alleen voor de eenzamen en “fatsoenlijken” een grote morele steun, wier geestelijke nood in een hechte band van lotsverbondenheid op praktische wijze gelenigd kan worden, maar tevens de meest praktische vorm van “reclassering” waarbij zowel de onzen als de gehele gemeenschap het best gebaat zijn.”⁶⁰ Opvallend is dus dat het COC over homo’s spreekt als personen die ‘gereclasseerd’ moeten worden, alsof ze dus iets fout hebben gedaan. Cultuur – het opvoeden van de leden door fatsoensregels en voorlichting – en ontspanning – bijeenkomsten voor gelijkgestemden om de eenzaamheid te verlichten – waren de middelen voor deze reclassering.

De leden van het COC werden vaker op hun gedrag en solidariteit aangesproken. Als het COC voor het eerst een eigen ontmoetingsgelegenheid heeft, het zogenaamde Nationaal Tehuis, staat er in het tijdschrift:

“[Niek Engelschman] laakte het tekort aan solidariteit van die leden, die zich menigmaal wel in andere lokalen in Amsterdam ophouden, doch in hun eigen sociëteit verstek laten gaan. [...] We moeten bij voorkeur niet in die andere lokalen komen. Ze doen onze strijd voor erkenning en onze persoonlijke veiligheid geen goed.”⁶¹

Kennelijk hadden de “andere lokalen”, dat wil zeggen andere homocafés in Amsterdam, niet de reputatie die volgens Engelschman de acceptatie zou vergroten. Het COC bestuur wilde liever niet dat haar leden daar kwamen. Een andere opmerking in het tijdschrift is dat leden van het COC een eenheid moeten zijn naar de “buitenwereld” toe:

“Tegenover de buitenwereld moet er een kracht en eenheid van ons uitgaan. De wereld moet weten, dat wij niet te breken, niet te verdelen zijn.”⁶²

⁵⁸ *De Schakel* (april 1963) jg. 10.

⁵⁹ *De Schakel* (juli/augustus 1963) jg. 10.

⁶⁰ *Ibidem* 143.

⁶¹ ‘Ons nationaal tehuis’ in: *Vriendschap* (juni 1951) 4.

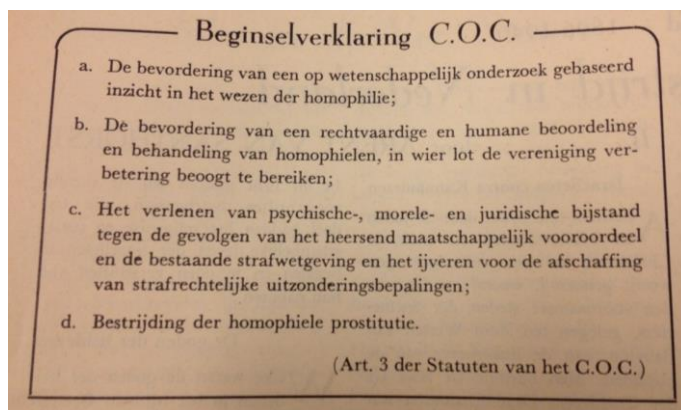
⁶² ‘Commentaar’ in: *Vriendschap* (april 1952) 7.

Clubleden moeten samenwerken als “cement”.⁶³ De loyaliteit die homo’s dus aan ‘hun’ vereniging verschuldigd zijn wordt hier benadrukt. Het COC wil dat alle homo’s zich op dezelfde manier gedragen en wil dat ze vooral binnen het COC – dus in het tijdschrift, op de lezersbijeenkomsten en in het COC café – blijven.

In de jaren '40 wordt de homo nog vaak beschreven als ander menstype, naast de man en de vrouw.⁶⁴ Begin jaren '50 wordt homoseksualiteit door de schrijvers van 'Vriendschap' steeds meer als een 'gewone seksuele variatie' gezien. Door de houding van de maatschappij jegens homoseksuelen en de 'publieke onderdrukking' komen er ernstige 'neurotische toestanden' (psychische aandoeningen) voor bij homoseksuelen.⁶⁵ Een goed voorbeeld van de problemen die Niek Engelschman zag voor de homoseksuelen wordt geschetst in onderstaand citaat over homoseksuele jongeren:

“De gedwongen leugenachtige houding in het gezin tegenover hen die als dierbaarsten worden beschouwd, de voortdurende illegaliteit van gedachten en gevoelens, de eveneens immer ondergrondse relaties met gelijken of hen die vereerd worden, belemmeren een gezonde ontplooiing van lichaam en geest tot volwassenheid. Niet weinig jongeren vertonen daardoor reeds de duidelijk zichtbare sporen van een neurose, die als een kanker via de geest ook het lichaam op den duur aantast. Schuldgevoelens in een wereld, die de morele veroordeling van alle homo-erotiek vanaf de puberteit stevig heeft verinnerlijkt, maken veel jonge mensen schichtig, onevenwichtig en neurotisch. Kortom, de harmonie tussen lichaam en gevoelsleven wordt reeds in het gezin – gunstige en spaarzame uitzonderingen daargelaten – grondig verstoord, welke storing zich met het klimmen der jaren niet zelden op verwoestende wijze voortzet.”⁶⁶

In de jaren '50 ziet het COC zichzelf behalve als voorlichtings- en strijdorganisatie ook als een geestelijke gezondheidsbeweging. Dat past bij het idee dat homo’s door hun eenzaamheid en sociale uitzondering vreemd of afwijkend gedrag vertonen. Het COC dacht dat ze met goede voorlichting en een gelegenheid om ‘gevoelsgenoten’ te ontmoeten deze neurotische afwijkingen bij homo’s konden voorkomen.

'Beginselverklaring C.O.C.' in: *Vriendschap* (februari 1956).

⁶³ 'Amsterdam heeft een nieuw tehuis' in: *Vriendschap* (oktober 1952) 4.

⁶⁴ Zie blz. 13 van dit onderzoek.

⁶⁵ 'Boekbespreking' in: *Vriendschap* (oktober 1952) 6.

⁶⁶ 'Wat betekent de jeugd voor het COC en wat betekent het COC voor de jeugd?' in: *Vriendschap* (augustus 1952) 3.

3.4 Conclusie

In de jaren '40 tot en met '50 was er in de Nederlandse samenleving weinig ruimte voor het bestaan van homoseksualiteit. Homo's liepen door wetsartikel 248bis gevaar om gearresteerd te worden en het maatschappelijk taboe op homoseksualiteit was groot. De identiteit van homo's die in het tijdschrift werd geconstrueerd kwam tot stand als reactie op de ideeën die er in de samenleving waren over homoseksualiteit: homo's waren mensen met psychische aandoeningen, neuroten, soms zelfs criminelen. Het COC probeerde door haar tijdschrift en bijeenkomsten een platform voor homoseksuelen te zijn. Haar belangrijkste belangen in deze jaren waren homo's verlossen uit eenzaamheid en hen bewust maken van hun gedeelde identiteit. De strategie van het COC om de acceptatie van homoseksualiteit te vergroten was dat homo's die lid waren van het COC zich als verantwoordelijke burgers van de samenleving zouden gaan gedragen.

Het idee over de identiteit van homo's past bij de intern georiënteerde identiteitsbeweging die Duyvendak beschreef: de homovereniging is voornamelijk met zichzelf bezig. Het tijdschrift wordt uitgebracht voor de eigen leden en ook de activiteiten worden voor eigen leden georganiseerd. De theorie van Mary Bernstein dat een sociale beweging met weinig toegang tot de overheid vaak verschillen gaat benadrukken tussen haar eigen identiteit en die van de maatschappij sluit hierbij aan. In de besloten veiligheid van het blad "Vriendschap" zet het COC zich duidelijk af tegen de dominante maatschappij die ervoor zorgt dat homo's psychische problemen hebben en eenzaam zijn. Het COC stelt zich in dit verband als redder op en benadrukt hoe belangrijk het is dat homo's lid worden van het COC en de gedeelde homo-identiteit aannemen.

H4. ZO GEWOON MOGELIJK, 1964-1971

In de jaren zestig vindt een echte omslag plaats in de strategie van het COC. Het COC wordt een meer open vereniging. De tijd van beslotenheid en schuilnamen van de jaren '40 en '50 wordt in de jaren '60 definitief afgesloten. In 1964 spreekt Benno Premsele – dan voorzitter van het COC – openlijk op televisie over homoseksualiteit. In datzelfde jaar richt het COC een stichting en nieuw tijdschrift op: 'Dialogo'. Ook het COC krijgt in dat jaar een nieuwe naam – die de nieuwe koers nog eens moet illustreren: 'De Nederlandse Vereniging van Homofielen COC'. Het COC is vanaf deze tijd openlijk een vereniging voor homoseksuelen. De boodschap die het COC wil uitdragen is: 'homo of hetero; we zijn allemaal hetzelfde'.⁶⁷ Het COC ontwikkelt zich van gesloten organisatie naar een open organisatie die bewust contact zoekt met de 'buitenwereld'. Deze veranderingen worden in dit hoofdstuk besproken.

4.1 Het nieuwe tijdschrift Dialogo

Het bestuur van het COC heeft in 1964 het gevoel dat de maatschappij klaar is voor een discussie over homoseksualiteit. Het COC wil nu de confrontatie met de buitenwereld aan gaan, al omschrijven zij het liever als dialoog. Om deze dialoog te faciliteren wordt in 1964 het tijdschrift 'Dialogo' opgericht. In 1965 beschrijft voorzitter Benno Premsele van het COC de nieuwe koers als volgt:

“Het is een sprookje, dat het COC zo lang een bewust gesloten groep is geweest, de geslotenheid is nooit gecultiveerd, maar natuurlijk is het pas langzamerhand mogelijk geworden meer openlijk naar buiten te treden. De wil tot een open bestel is van het begin af aanwezig geweest⁶⁸ [en] het betekent dat wij [het COC] in 1964 definitief de gedachte afwezen als zou het uitgangspunt van onze politiek liggen in de tegenstelling wij en zij”.⁶⁹

Premsele benadrukt dus dat het COC de openheid altijd al nastreefde, maar dat het in de samenleving van de jaren '40 en '50 niet mogelijk was openlijk naar buiten te treden vanwege de negatieve houding van de maatschappij. Vervolgens geeft hij ook aan dat de tegenstelling tussen wij – het COC – en zij – de maatschappij – vanaf dit moment definitief voorbij is. Homo's en hetero's zijn volgens het COC hetzelfde en dus kan er geen sprake zijn van een tegenstelling. De redactie van het nieuwe tijdschrift bestaat dan ook bewust niet alleen uit homo's, maar ook uit hetero's zodat ook met het heteroseksuele deel van de samenleving het gesprek over homoseksualiteit gevoerd kan worden. Het blad is nadrukkelijk geen “verenigingsorgaan en de redactie heeft [...] de grootst mogelijke vrijheid”.⁷⁰ Dit betekent dat het COC het tijdschrift los wil maken van de vereniging en dus breekt met het verleden waarin het tijdschrift centraal stond binnen de vereniging. Het tijdschrift wordt nu niet meer uitgegeven voor alleen leden,

⁶⁷ Rob Tielman, “Dutch Gay Emancipation History 1911-1986” in: *Journal of Homosexuality* (1987) 12:2-3, 7.

⁶⁸ 'Confrontatie met het vreemde' in: *Dialogo* (1965) jg. 1, 13.

⁶⁹ 'Binnenskamers' in: *Dialogo* (1965) jg. 1, 32.

⁷⁰ 'Ten geleide' in: *Dialogo* (1965) jg. 1, 1.

maar voor alle geïnteresseerden. Er wordt ook geprobeerd om het tijdschrift in boekhandels te verkopen. Het eerste nummer heeft als thema “Confrontatie met het vreemde”, waarin artsen, wetenschappers maar ook gewone mensen aan het woord worden gelaten om te praten over homoseksualiteit. De redactie is van mening dat er een “voortdurende ontmoeting nodig [is] tussen hetero- en homofielen” om de integratie en acceptatie van homoseksualiteit in de samenleving te bevorderen. “Wanneer het gesprek op gang zal komen, liggen er mogelijkheden voor beïnvloeding [van de heteroseksuele normen en waarden]”.⁷¹ De normen van de meerderheid zullen dus moeten veranderen en dat is waar *Dialogo* aan probeert te werken. De strategie van het tijdschrift is aantonen hoe ‘normaal’ homo’s eigenlijk zijn en hoeveel homo’s en hetero’s gemeen hebben. Het idee hierachter is dat wanneer de maatschappij homo’s en hetero’s als gelijken gaat ervaren, dat homo’s dan ook meer gelijk behandeld zullen worden.

4.2 Kritiek op *Dialogo*

Vanaf de oprichting van *Dialogo* gaan er in het tijdschrift stemmen op die de ‘assimilatiestrategie’ van het tijdschrift afwijzen. Zij vinden dat *Dialogo* niet vernieuwend genoeg is en gewoon verder gaat op de koers van het tijdschrift *Vriendschap en Levensrecht*. De boodschap die deze tijdschriften uitdroegen was vaak dat homo’s zich zo ‘gewoon’ en ‘netjes’ mogelijk moesten gedragen om acceptatie te vergroten. In het tijdschrift *Dialogo* wordt volgens hen nog steeds betoogd dat homo’s zo gewoon mogelijk moeten doen. Zij vinden echter dat de samenleving homo’s sowieso moet accepteren, hoe ‘normaal’ of abnormaal zij ook zijn:

“Een merkwaardigheid is nog, dat in de eigen groep de neiging bestaat bepaalde verschijnselen te veroordelen en uit te bannen, die in de samenleving als specifiek homoseksueel worden gezien. Heel duidelijk komt dit naar voren bij het afwijzen van make-up voor mannen. Sommigen stellen soms nadrukkelijk, dat het de plicht van iedere homo is om zo gewoon en onopvallend mogelijk te zijn, in kleding en gebaar volledig ‘normaal’. Dit wordt dan als het beste teken van eigen aanpassing gezien. Even leek mij dit vanzelfsprekend, maar toen vroeg iemand: ‘waarom eigenlijk?’”⁷²

De tegenstanders van deze ‘assimilatiestrategie’ protesteren tegen het aanpassen aan de normen en waarden in de samenleving. Zij passen in een grote traditie van jongeren die in deze tijd opkomen tegen de gevestigde orde en vragen gaan stellen bij alles wat als abnormaal of normaal wordt gezien.⁷³ Toch blijven in het tijdschrift ook veel stemmen opgaan om de gevolgde koers te behouden en niet toe te geven aan de radicale ideeën van de jongere generatie:⁷⁴

“Onder homo’s zijn allerlei excessen. Vrouwelijke flauwekul enzo... kinderen aanraden. Als wij ‘normaler’ gaan leven, zou de heterowereld [...] ons meer accepteren. De tutten bij de homo’s verpesten het voor ons. Wij moeten die homo’s zelf ook niet.”

⁷¹ ‘Binnenskamers’ in: *Dialogo* (1965) jg. 1, 32.

⁷² ‘Confrontatie met het vreemde’ in: *Dialogo* (1965) jg. 1, 32.

⁷³ Een goed voorbeeld van een jongerengroep die protesteert tegen de autoriteiten in de jaren ’60 zijn de provo’s (1965).

Roel van Duijn, *Provo. De geschiedenis van de provotarische beweging 1965-1967*, (Amsterdam 1985).

⁷⁴ ‘Eerste gesprek’ in: *Dialogo* (1965) jg. 1, 179.

Het COC blijft daarom terughoudend om de radicale ideeën van de jongere lezers te implementeren. De discussies in de tijdschriften worden toegelaten en meningen worden gehoord, maar er treden nog geen radicale wijzigingen op in het beleid van de vereniging. Het hoofdbestuur blijft van mening dat het wijzen op overeenkomsten tussen homo's en hetero's de beste manier is om de acceptatie van homo's te vergroten.

4.3 Geen Dialoog, geen strijdblad, geen probleemblad

Het tijdschrift Dialoog is ondanks de goede ideeën geen onverdeeld succes en moet na drie jaargangen vanwege de hoge kosten en lage opbrengsten al weer worden opgeheven. De leden van het COC blijken meer te voelen voor een echt verenigingsblad. Dialoog wordt door de meeste leden namelijk niet veel gelezen, zij lezen meer de *Schakelkrant*, die naast Dialoog verschijnt en waar de activiteiten van het COC in aangekondigd worden. Daarnaast blijkt dat het blad buiten het COC nauwelijks lezers heeft.⁷⁵ Het hoofdbestuur van het COC besluit in 1969 een nieuw tijdschrift op te richten dat Dialoog en de Schakelkrant moet verenigen: Seq. Het nieuwe tijdschrift wil een soort lifestyleblad worden wat zich ver houdt van politieke discussies. De redactie wil in lijn met het blad Dialoog vooral duidelijk maken dat homoseksualiteit niets bijzonders is en dat homo's en hetero's eigenlijk heel erg veel gemeen hebben. Daarnaast hebben ze het idee dat veel leden van het COC niet zo bezig zijn met de emancipatiestrijd en liever een leuk blad willen lezen:

“[Homo's] wonen, [...] proberen een nieuw recept in de keuken of gaan een hapje eten in de stad, foeteren op de belasting en maken zich druk over politiek [...], praten over vakantie, missen de tram en moeten af en toe naar de tandarts. [En homo's] hebben nou eenmaal geen tijd 24 uur per etmaal op de barricaden te vechten tegen onrecht en discriminatie en al evenmin om voortdurend te leven in de homo-erotische droom die ons [homo's] nog al eens wordt toegedicht.”⁷⁶

Seq wordt geen strijdblad en geen probleemblad, maar een “redelijk blad voor redelijkdenkende mensen” en die mensen hoeven niet eens “homofiel te zijn”.⁷⁷ Dit wijst er op dat veel homo's in deze tijd genoten van de vrijheid die de maatschappelijke veranderingen hadden gebracht, maar niet zoveel zin meer hadden om zich nu nog bezig te houden met protesteren en belangenbehartiging. De redactie van het tijdschrift weet duidelijk niet zo goed welke koers ze nu moeten volgen. Ze zijn bang om teveel over emancipatie te strijden omdat het falen van het tijdschrift Dialoog heeft aangetoond dat veel lezers daar niet op zitten te wachten. Er treedt een paradox op: hoe moet het tijdschrift emancipatie nastreven als ze geen verschillen willen benadrukken, maar juist overeenkomsten? De redactie van Seq wil vooral de aandacht schenken aan hoe gewoon homo's eigenlijk zijn. Toch is voor het COC en voor het tijdschrift belangrijk om te blijven strijden voor emancipatie. Dat is echter lastig wanneer weinig wordt geschreven over emancipatoire zaken zoals de achtergestelde juridische of maatschappelijke positie van homo's. Doordat in het tijdschrift Seq over ‘gewone’ dingen wordt geschreven

⁷⁵ Hans Warmerdam en Pieter Koenders, *Cultuur en Ontspanning. Het COC 1946-1966* (1987) 333.

⁷⁶ ‘Bij wijze van inleiding, verantwoording, uitleg of hoe u het ook maar noemen wil’ in: *Seq* (1969) jg. 1, 3.

⁷⁷ *Ibidem*, 3.

onderscheidt het zich niet veel van andere tijdschriften, en dat is ook meteen het kritiekpunt van veel lezers:

“Het ziet er mooi uit, maar je weet eigenlijk niet wat je eraan hebt, wat ze ermee willen. Het hangt nog zo’n beetje tussen de Libelle en het oude Dialoog in. Er zijn zoveel betere bladen.”⁷⁸

De redactie van *Seq* en het hoofdbestuur van het COC vinden het eind jaren '60 moeilijk om de koers te bepalen en hun leden aan te spreken. De voorzichtige discussies over de strategie van het tijdschrift zijn een voorbode voor de grote veranderingen die begin jaren '70 binnen het COC gaan plaatsvinden.

4.4 Conclusie

De tijdschriften van het COC profiteren van de jaren '60 en de daarbij veranderende opvattingen in de samenleving. Homoseksualiteit wordt een meer besproken en geaccepteerd onderwerp. Het bestuur van het COC gebruikt de gecreëerde ruimte om meer de aandacht van de publieke opinie te zoeken. De identiteit van homo's verandert in deze tijd: het COC benadrukt niet meer onder hoeveel druk de homo's staan door de negatieve houding van de maatschappij, maar gaat benadrukken dat homo's en hetero's eigenlijk heel erg hetzelfde zijn. Door deze nieuwe houding ten opzichte van homoseksualiteit gaan de belangen van het COC ook veranderen: ze gaan strijden voor dezelfde rechten als hetero's, zoals bijvoorbeeld een huwelijk voor personen van gelijk geslacht of een verbod op discriminatie vanwege de seksuele geaardheid. De homo-identiteit van deze jaren wordt gespiegeld aan de hetero-identiteit om ze zoveel mogelijk op elkaar te laten lijken en overeenkomsten te benadrukken. De strategie van de vereniging in deze jaren is het openlijk voorlichten van grote delen van de Nederlandse bevolking over homoseksualiteit om op die manier de acceptatie te vergroten. De vereniging vindt het echter moeilijk om de emancipatiestrijd te combineren met het idee dat homoseksualiteit niets bijzonders en verزندt daardoor eind jaren '60 in een richtingenstrijd.

De veranderende belangen en homo-identiteit in de jaren '60 passen bij de theorie van Duyvendak en Bernstein. Zij beschrijven dat de homobeweging als identiteitsbeweging eerst een gemeenschappelijke en politieke identiteit moet construeren voordat zij doelgericht emancipatie kan gaan nastreven. In de jaren '40 en '50 heeft het COC een gemeenschappelijke identiteit geconstrueerd, homo's herkenden zich in deze identiteit en de organisatie groeide. Volgens Bernstein kan alleen een identiteitsbeweging met toegang tot de overheid gaan strijden voor emancipatie. Het past dus in haar theorie dat de strategie van de homobeweging half jaren zestig gaat veranderen, als het COC goed georganiseerd is en de maatschappelijke veranderingen een debat over homoseksualiteit in Nederland toelaten.

⁷⁸ 'In gesprek' in: *Seq* (1970) jg. 1, 22.

H5. BREEKPUNT 1971 EN NASLEEP

1971 is voor de geschiedenis van de homobeweging in Nederland een belangrijk jaar geweest. Niet alleen was 1971 het jaar waarin homo's en hetero's voor de wet gelijkgesteld werden: na veel protest werd immers het omstreden wetsartikel 248bis afgeschaft. 1971 was ook het jaar waarin na veel discussie binnen en buiten het COC de koers van de vereniging radicaal veranderde: er komt een nieuw hoofdbestuur en een nieuw beleidsplan. Het COC benadrukte vanaf 1971 niet meer de overeenkomsten tussen homo's en hetero's, maar was juist trots op het verschil tussen de homo en de hetero. Ze gaat het 'anders zijn' van homoseksuelen bewust inzetten om een plekje in de samenleving te veroveren. In 1971 kreeg het COC tevens een nieuwe naam die deze koers mooi samenvat: Nederlandse Vereniging tot Integratie van Homoseksualiteit COC. Hiermee werd aangegeven dat de prioriteit van het COC vanaf 1971 ligt in het integreren van homoseksualiteit in de samenleving, waar voorheen de nadruk op accepteren lag. In dit hoofdstuk worden de ontwikkelingen rondom deze koerswijziging besproken.

5.1 De Seksuele Revolutie

In de jaren '60 van de vorige eeuw treden er een aantal grote veranderingen op in de Nederlandse samenleving. Er vond een grote ontkerkelijking plaats en steeds meer mensen kregen seculiere opinies. Ideeën over anticonceptie, huwelijk, de gelijkheid tussen man en vrouw en ook homoseksualiteit ontwikkelden zich razendsnel. De 'zuilen' die Nederland sinds het begin van de twintigste eeuw hadden ingedeeld in een overzichtelijke maatschappij verdwenen. Tegelijkertijd waren er in deze tijd veel protesten van (minderheids)groepen die een gelijke plaats in de samenleving eisten, zoals vrouwen en homoseksuelen. Steeds meer mensen begonnen de overheersende normen en waarden in twijfel te trekken en de openheid en acceptatie van homoseksualiteit nam toe. Als gevolg van deze veranderingen was het voor veel homoseksuelen niet meer noodzakelijk om te strijden voor emancipatie en lid te zijn van het COC. De vraag voor een belangenorganisatie in tijden van verandering is hoe het bestaansrecht behoudt als veel doelen al bereikt zijn. Het COC moest nieuwe doelen voor zichzelf formuleren en haar leden motiveren daarvoor te strijden. Daarnaast kreeg het COC concurrentie en kritiek van andere organisaties. Het COC worstelde daar eind jaren '60 en begin jaren '70 mee.

5.2 Kritiek van studenten

Door de openheid en vergrote acceptatie van homoseksualiteit ontstonden er ook andere organisaties die zich met het onderwerp gingen bezighouden. Vanaf 1967 werden er aan diverse hogescholen en universiteiten in Nederland zogenaamde 'werkgroepen homoseksualiteit' opgericht om de positie van homo-studenten te verbeteren. Om al deze werkgroepen in het land te coördineren werd in 1968 de Federatie van Studenten Werkgroepen Homoseksualiteit (FSWH) opgericht. In de oprichtingsverklaring van het FSWH wordt betoogd dat er meer acceptatie voor homo's nodig is en waarom:

“Het wordt wel vaak aanvaard als men zegt homofiel te zijn, maar de ruimdenkende heterofielen verwachten dan van de homofielen, dat ze er verder niets van laten blijken. Men mag homofiel zijn, zo lang men zich maar keurig heterofiel blijft gedragen.”⁷⁹

De FSWH vindt dat hetgeen het COC tot nu toe bereikt heeft niet ver genoeg gaat. Het COC heeft altijd betoogd dat homo's 'gewoon hetzelfde' moeten doen en dan zouden ze worden geaccepteerd, maar de FSWH vindt dat homo's juist mét hun anders zijn geaccepteerd moeten worden. Zij vullen de homo-identiteit anders in dan het COC en vinden dat homo's juist trots moeten zijn op het feit dat zij anders zijn dan de rest van de samenleving. Ze keren zich dan ook af van de voorzichtige strategie van het COC:

“Sommige dingen moeten hard gezegd worden. Tot nu toe zijn de homo's in Nederland te zacht en te lief opgetreden, zo van “Gut, professor, wat fijn dat ik met u mag praten, dat u mij als mens behandelt”.⁸⁰

De FSWH was van mening dat er “confronterende acties” moesten worden georganiseerd in plaats van acties die waren afgestemd op haalbaarheid en de acceptatiegraad van de samenleving. De samenleving moest worden geconfronteerd met de eigen homoseksualiteit en ideeën over homo-emancipatie. Het idee was dat als allerlei mensen in de samenleving zouden worden geconfronteerd met de eigenheid van de homo-identiteit, er een discussie zou starten over het onderwerp. Deze discussie zou de weg vrij maken voor acceptatie van alle verschillen in de samenleving. Het COC was bang dat door deze confronterende acties de acceptatie van homoseksualiteit juist zou afnemen. Hun strategie was al die jaren gericht geweest op aanpassing van homoseksualiteit aan de samenleving in plaats van andersom. Het COC kon echter niet heen om de kritiek die de studenten hadden. De grote vraag eind jaren '60 was dan ook hoe het COC zich moest opstellen: moest het zoals de FSWH graag wilde een strategie van actie, confrontatie en politiek aanhangen? En zo ja, hoe dan? Of moesten ze verder gaan op de oude koers van voorzichtig strijden voor gelijke rechten? Voorzitter Premsele gaf aan dat het een constante onzekerheid was tussen “aan de ene kant profiteren van de tolerantie die al bestaat en anderzijds pogen die tolerantie te vergroten”.⁸¹

Vanaf 1969 werden de radicale studenten van de FSWH lid van het bestuur van het COC. Hierdoor verplaatste de discussie tussen de twee organisaties naar een discussie binnen het COC. De studenten startten een hervormingsgroep binnen het COC die zij “Nieuw Lila”⁸² noemden. Ze betoogden dat ze bang waren dat de homo-emancipatie voortijdig zou stoppen. Zij dachten dat veel homo's blij waren met de openheid die er in de jaren '60 was gekomen en te weinig moeite deden om nog voor meer gelijke rechten te strijden. Ze vonden dat veel leden van het COC binnen hun eigen vereniging genoten van

⁷⁹ "Student en Homoseksualiteit", *Informatiebulletin Dialoog*, I, (1968),4.

⁸⁰ "Toekomst van het COC" in: *Seq* (1970) jg. 1, 6.

⁸¹ 'Ben Bos in gesprek met Premsele' in: *Seq* (1970) jg. 2, 9.

⁸² Geïnspireerd op de groep Nieuw Links die het beleid van de Partij van de Arbeid wilde hervormen.

de toegenomen acceptatie van homoseksualiteit, maar weinig deden om die acceptatie te vergroten:

“Wij realiseren ons daarbij dat ook veel homoseksuelen hun houding zullen moeten herzien, zij voelen zich veiliger in hun isolement en zij deinen er vaak voor terug, de maatschappij te confronteren met hun homofiele levenswijze.”⁸³

De leden van Nieuw Lila stelden dat er voor echte integratie van homoseksualiteit in de samenleving meer nodig was dan alleen begrip. Het ‘heteroseksuele fundament’ van de samenleving moest hervormd worden zodat homoseksualiteit niet meer als anders of ‘problematisch’ zou worden gezien.

De discussie tussen het COC en Nieuw Lila kwam op het najaarscongres van 1969 tot een hoogtepunt toen de leden van Nieuw Lila tegen het nieuwe beleidsplan van het hoofdbestuur stemden. Zij initieerden toen een discussie over een nieuw beleidsplan met een nieuwe strategie van het COC. Dit nieuwe plan kwam er in 1970 en werd met een krappe meerderheid aangenomen.⁸⁴ In het nieuwe plan stonden veel zaken die Nieuw Lila al eerder had aangevoerd. Zo werd een van de uitgangspunten van het plan dat integratie alleen kon worden bereikt door sociale hervorming. Heel de samenleving zou als geheel moeten veranderen zodat iedereen met al zijn persoonlijke kenmerken geaccepteerd zou worden. Het COC zou hieraan bijdragen door open, confronterende acties te voeren.

5.3 Emancipatiestrijd!

De koers van Nieuw Lila werd vanaf 1971 grotendeels door het COC overgenomen. Dit betekende een enorme strategie verandering voor de vereniging. Het COC tijdschrift (vanaf 1971 omgedoopt tot Sec) staat vol met emancipatie strijdkreten:

“Wij gaan door met de (emancipatie)strijd.

Er is nog steeds geen echte acceptatie en de vooroordelen blijven.”⁸⁵

SEC (januari 1973) 1.

⁸³ Oprichtingsverklaring FSWH, 30 maart 1968.

⁸⁴ Verslag COC-najaarscongres (1969), 3-6.

⁸⁵ SEC (6 januari 1973) 1.

Met uitroeptekens en illustraties van een bokshandschoen wordt benadrukt dat de emancipatie nog niet over is en dat er nog lang geen volledige acceptatie voor homoseksualiteit in de samenleving is. Op deze manier hoopt het tijdschrift voor haar lezers de noodzaak te creëren om verder te strijden voor emancipatie en het dus belangrijk blijft om lid te zijn van het COC en haar activiteiten te steunen. De redactie geeft ook aan dat de strijd voor emancipatie nu verder gaat dan alleen de idealen die Dialoog in de jaren '60 nastreefde:

“[Het gaat niet meer om een] een door-de-vingers-zien. Niet om een oogluikend toelaten. Niet om een vrijheid die beperkt blijft binnen de slaapkamermuren.”⁸⁶

De samenleving moest echt geconfronteerd worden met homoseksualiteit. Het was niet meer zoals in het tijdschrift Dialoog een ‘gesprek’ of ‘ontmoeting’ tussen hetero- en homoseksuelen, waarin op voorzichtige toon aansluiting werd gezocht bij de dominante meerderheid. Het COC hield nu geen rekening meer met de normen en waarden in de samenleving en hoe er over homoseksualiteit gedacht werd. Ze zochten vaak de aandacht van de pers en wanneer ze in kranten of tijdschriften werden genoemd werd dit vol trots in het tijdschrift gemeld. Ze protesteerden bijvoorbeeld tegen uitzendingen van de EO, en vroegen koninklijke goedkeuring aan voor de vereniging, waarvoor veel aandacht was in de media⁸⁷. Daarnaast droegen homo’s roze driehoeken op de trui⁸⁸ en werden er zogenaamde ‘dansacties’ georganiseerd waarbij vrouwen met vrouwen en mannen met mannen gingen dansen op plaatsen waar ongemengd dansen niet was toegestaan.⁸⁹ Op deze manier werden allerlei soorten mensen geconfronteerd met het feit dat homo’s bestaan en werden ze gedwongen na te denken over de acceptatie van homo’s. In het tweede voorbeeld moest de politie, maar ook caféhouders en bezoekers bijvoorbeeld nadenken over de vraag: mogen twee geliefden – van gelijk geslacht – niet met elkaar dansen? Een ander voorbeeld van de veranderde strategie (waarin verschillen werden benadrukt) en het anders denken over de homo-identiteit komt terug in de discussie in het tijdschrift over het (homo)huwelijk. Begin jaren '60 wilde het COC de homo-relatie graag gelijk stellen aan de hetero-relatie en het huwelijk was het summum van de hetero-relatie. Homo’s wilden dus ook graag kunnen huwen. In de jaren '70 en '80 verandert het discours van het COC over het huwelijk volledig. In het tijdschrift wordt dan betoogt dat de homoseksuele relatie een veel grotere vrijheid kent dan de heteroseksuele relatie. Veel homo’s willen niet voldoen aan de hetero normen en waarden en hoeven dus ook helemaal niet te trouwen. Ze vinden zelfs dat de homobeweging door hun nieuwe relatievormen de hetero’s ‘bevrijd’ van hun oude normen en waarden:

⁸⁶ SEC (Augustus 1973) 3.

⁸⁷ SEC (6 januari 1973) 3.

⁸⁸ De roze driehoek was het merkteken dat nazi’s tijdens de Tweede Wereldoorlog gebruikten voor homoseksuele mannen in concentratiekampen. Het symbool werd vanaf de jaren '70 een internationaal teken van de strijd voor homo-emancipatie.

⁸⁹ Mariska van der Steege en Wanda Zoet, *Durfeleven. Zestig jaar geschiedenis van het COC in Utrecht* (Utrecht 2010) 53.

“Hoe durven jullie ons, flikkers en potten, te onderdrukken terwijl ons lustvolle bestaan heel wat spannender is dan jullie saaie, burgerlijke heterobestaan!”⁹⁰

Deze uitingen van trots op de homo-identiteit staan in groot contrast met de voorzichtige houding die het COC in de jaren '40 tot en met '60 had. Daarnaast is de toon van het COC erg veranderd: in de jaren '60 gingen zij met het tijdschrift *Dialogo* een 'gesprek' aan met andersdenkenden. In de jaren '70 verandert dit in een 'strijd' voor emancipatie.

5.4 Strijd voor iedere identiteit

De nieuwe emancipatiestrijd is ook geen strijd meer voor alle homo's. Het COC vermijdt voor iedereen te spreken:

“[Het COC] vermijdt [...] te spreken namens de 'homofielen', en wel om twee redenen. Op de eerste plaats dachten ze daarmee het idee te versterken dat homoseksuelen een aparte bevolkingsgroep zouden zijn met een eigen opinie. En op de tweede plaats bestaat het COC niet uit 'de homofielen' maar uit zo'n 7000 mensen die vinden dat door integratie de homoseksuelendiskriminatie bestreden moet worden.”⁹¹

Leden van het COC kunnen dus homo's en hetero's en alles daar tussen in zijn. Dit past bij het idee in de jaren '70 dat iedere individuele identiteit in de samenleving geaccepteerd moest worden en mocht bestaan. Het accepteren van elke identiteit betekent ook dat het niet meer mogelijk is om alle homo's, of alle leden van het COC, over een kam te scheren. Daarvan neemt de redactie van *Sec* dus ook nadrukkelijk afstand. Daarnaast betekent dit strijden voor acceptatie van allerlei verschillende identiteiten ook dat de redactie van het blad oproept om niet meer alleen voor homo-emancipatie te strijden. Het idee dat in het nieuwe beleidsplan doorklonk was dat het COC zich niet meer wilde opstellen als een belangenbehartigingsorganisatie alleen voor homo's, maar dat ze een emancipatiestrijd voeren voor vrijheid van alle mensen:

“[Ze willen aansturen op] zodanige maatschappijveranderingen dat iedereen, homo of hetero, man of vrouw, gehuwd of ongehuwd, zich als vrij mens in een vrij maatschappij zou moeten kunnen ontplooiën”⁹².

De redactie van het blad ziet hun strijd tegen discriminatie van homoseksuelen in een groter geheel en voelt zich daarom ook betrokken bij andere acties en protestgroepen:

“Vecht daarom net zo goed vóór goede kindercrêches als tégen rassenvooroordeel en milieuvervuiling. Net zo goed vóór een gezonde seksuele opvoeding als tégen sociale onrechtvaardigheid. Voer actie vóór het algemeen welzijn net zo goed als tégen uitbuiting, slavernij en kolonialisme!”⁹³

Homo's zijn vanaf eind jaren '60 steeds trotser op hun eigen identiteit en op het feit dat ze anders zijn dan de meerderheid. Doordat ze op deze nieuwe manier aankijken tegen

⁹⁰ Jan Willem Duyvendak (red.), *De verzuiling van de homobeweging* (1994) 16.

⁹¹ 'Homoseksuelendiskriminatie' in: *SEC* (augustus 1973) 2.

⁹² 'Van Schuilkelder tot in de Schijnwerper' in: *SEC* (september 1973) 5.

⁹³ *Ibidem*, 5.

hun identiteit is het logisch dat ze vinden dat iedereen met een 'andere' identiteit acceptatie verdient. Dat is ook de reden dat ze voor meer onderwerpen dan alleen homo-acceptatie gaan strijden. Het nieuwe beleidsplan van het COC en de ideeën die er in die tijd binnen Nieuw Lila heersten passen in een grotere ontwikkeling van emancipatie- en strijdbewegingen die in deze tijd bestonden. Er werd eind jaren '60 en begin jaren '70 collectief actie gevoerd voor en tegen allerlei zaken: kernenergie, kraken en dus ook homo-emancipatie.

5.5 Conclusie

Eind jaren '60 en begin jaren '70 verandert de identiteit van de homo in de tijdschriften van het COC. In het tijdschrift wordt duidelijk dat homo's zich meer trots gaan voelen op hun homo - en op hun anders - zijn. Zij vinden dat ze door hun aparte homo-identiteit een toevoeging zijn aan de Nederlandse samenleving. Veel homo's genieten van de grotere openheid en acceptatie en durven daardoor meer zichzelf te zijn. Het COC streeft na 1971 dan ook andere belangen na. Zij vinden dat homoseksualiteit niet alleen geaccepteerd, maar echt geïntegreerd moet worden in de samenleving, dus niet meer in de beslotenheid van het COC café elkaar kunnen kussen, maar ook in de Kalverstraat in Amsterdam. Daarnaast strijden zij niet alleen meer voor homo-emancipatie, maar komen ze op voor allerlei minderheden in de samenleving. Na 1971 gebruikt het COC dan ook een compleet nieuwe strategie om deze belangen na te streven. Ze gaan openlijk de confrontatie met de samenleving aan op basis van hun eigenheid. In plaats van overeenkomsten te benadrukken manifesteren ze nu juist de verschillen. Ze betogen dat deze verschillen de samenleving kunnen bevrijden van ouderwetse normen en waarden.

De nieuwe strategie van het COC sluit aan bij de overgang van emancipatiepolitiek naar identiteitenpolitiek van Duyvendak. De identiteitenpolitiek houdt in dat alle verschillende identiteiten juist om hun 'anders-zijn' geaccepteerd moeten worden in de maatschappij: 'ik ben anders en verdien met mijn eigen identiteit een plaats in de samenleving'. Hoe het COC vanaf 1971 de 'strijd' aangaat met de maatschappij past bij de theorie van Bernstein. Zij stelt dat de identiteit van een groep of een individu strategisch kan worden ingezet om de normen, waarden en labels van een dominante cultuur te confronteren en zo te veranderen. Het homo-zijn wordt dus als middel gebruikt om gelijke rechten na te streven.

H6. CONCLUSIE

De leidende vraag van dit onderzoek is:

Hoe worden de belangen van het COC en de strategie die zij gebruikt om deze belangen na te streven, gevormd door de identiteit die zij in haar tijdschriften voor haar leden construeert tussen 1946 en 1971?

Na bestudering van 25 jaar tijdschriften van het COC is gebleken dat het COC al sinds haar oprichting in de jaren '40 één overkoepelend belang heeft: de acceptatie van homoseksualiteit in de samenleving vergroten. Dit belang blijft gedurende de hele onderzochte periode ongewijzigd en met stip bovenaan staan. De wijze waarop het COC dit belang nastreeft is echter veranderlijk en staat in wisselwerking met de homo-identiteit die het COC in het tijdschrift voor haar leden construeert. Deze identiteit wordt gevormd onder invloed van allerlei factoren zoals ontwikkelingen in de houding van de maatschappij ten opzichte van homoseksualiteit en de politieke positie van de homobeweging.⁹⁴ In 1957 staat in het COC tijdschrift *Vriendschap* treffend geschreven:

“Het COC moet in wisselwerking staan met de wereld daarbuiten, opdat de wereld deze groep [homoseksuelen], maar deze groep ook de wereld gaat begrijpen.”⁹⁵

Om deze wisselwerking op gang te brengen zet het COC identiteit vaak bewust in als strategie. Zoals Bernstein voorspelde kan identiteit van een groep ingezet worden om normen en waarden van de dominante cultuur te confronteren en zo te veranderen. Calhoun benadrukt dat een gedeelde identiteit tevens op andere manieren ingezet kan worden, namelijk voor het mobiliseren van leden tot acties en om het beeld van een gestigmatiseerde groep in de maatschappij te veranderen. Dat is dan ook precies wat het COC doet: tussen 1946 en 1971 ontwikkelt het COC een gedeelde identiteit voor haar leden en zet deze identiteit in als politiek middel wanneer de houding van de maatschappij dit toelaat.

In de jaren '40 tot en met '60 is homoseksualiteit een groot taboe in de samenleving: homoseksualiteit wordt gezien als “ziekelijk”, “onnatuurlijk” en door wetsartikel 248bis zelfs deels verboden. Het beeld van homo's is dat ze in aanraking komen met justitie of dat ze neurotisch, psychotisch of depressief zijn. Het tijdschrift van het COC is in deze tijd voor veel homo's de enige manier om iets over homoseksualiteit te weten te komen en om andere homo's te ontmoeten. In het tijdschrift worden onder andere recensies van boeken met een homoseksueel thema, interviews met beroemde homo's en contactadvertenties gepubliceerd. Zo wordt de lezers geleerd dat ze niet alleen zijn en niets aan hun homo-zijn kunnen doen. Het COC is in deze tijdsperiode intern gericht: het tijdschrift en de activiteiten die ze organiseert zijn alleen voor eigen leden. Het COC heeft als missie homoseksuelen te “reclasseren”, “bevrijden” en “verheffen” zoals ze het in het

⁹⁴ Captain en Ghorashi, *Tot behoud van mijn identiteit* (2001) 154.

⁹⁵ “Het COC moet een open deur zijn” in: *Vriendschap* (1957) jg. 11, 91.

tijdschrift noemen. Met deze termen wordt bedoeld dat ze haar leden wil opvoeden tot nette burgers in de maatschappij en wordt dus impliciet gesteld dat homo's dat nog niet zijn.

Het COC wil voor haar leden een sterke gedeelde identiteit creëren en doet dat door in het tijdschrift een tegenstelling tussen wij (de onderdrukte homoseksuelen) en zij (de heteroseksuele maatschappij) te beschrijven. Zoals Bernstein voorspelde zal een sociale beweging met weinig toegang tot de overheid verschillen gaan benadrukken tussen de eigen identiteit en die van de maatschappij. Deze tegenstelling komt in het tijdschrift bijvoorbeeld tot uiting in de termen die de auteurs bezigen: wanneer er wordt gesproken over iedereen buiten het COC hebben ze het over de "buitenwereld" welke tegenover de veilige "binnenwereld" van het COC staat. Door de verschillen tussen deze twee werelden te benadrukken stelt het COC zich in staat om een sterk gedeelde identiteit te construeren voor haar leden. Als namelijk steeds wordt benadrukt hoe 'vijandig' de samenleving is en hoe veilig en fijn het binnen het COC is, willen veel leden bij de club horen en zijn ze bereid de gedeelde identiteit aan te nemen. De overeenkomsten tussen homoseksuelen worden om deze gedeelde identiteit te versterken nog eens extra benadrukt met de term "gevoelsgenoten" zoals ze haar leden in het tijdschrift noemt. Het COC gaat er van uit dat elke homo met dezelfde gevoelens worstelt, en dat alleen andere homoseksuelen dat gevoel begrijpen. Zoals Captain en Ghorashi in hun werk beschrijven komt de homo-identiteit binnen het COC dus tot stand door machtsverhoudingen tussen de subcultuur (de homobeweging) en de dominante meerderheid (de maatschappij).⁹⁶

De vereniging creëert een discours waarin ze de problemen van homo's wijten aan de intolerante houding van de maatschappij, waardoor homo's jarenlang in eenzaamheid verkeren. De strategie van het hoofdbestuur van het COC is in de jaren '40 tot begin jaren '60 om met haar tijdschrift een ontmoetingsplaats te bieden, maar ook om haar leden "op te voeden", waardoor ze het negatieve beeld van homoseksualiteit in de samenleving kan veranderen. Dit blijkt uit artikelen waarin de redactie commentaar geeft op het gedrag en de kleding van de lezers, de 'baan' afkeurt en het bezoek van andere homobars dan die van het COC ontmoedigd. Het COC heeft in jaren 40' tot en met begin jaren 60' dus een ondergeschikte positie in de maatschappij, maar maakt hier ook gebruik van doordat het ze in staat stelt een hechte, gesloten organisatie te creëren waarin homo's door activiteiten en het tijdschrift worden opgevoed en verlost uit de eenzaamheid.

In de tweede helft van de jaren '60 vinden er grote veranderingen in de maatschappij plaats: er zijn grote technologische ontwikkelingen, de welvaart neemt toe, de man-vrouw verhouding wijzigt, er is sprake van ontzuiling en het taboe op seksualiteit vermindert. In deze jaren gaat een steeds groter deel van de bevolking van Nederland

⁹⁶ Captain en Ghorashi, *Tot behoud van mijn identiteit* (2001) 154.

homoseksualiteit accepteren.⁹⁷ Homoseksualiteit wordt in toenemende mate gezien als iets normaal en het idee dat het een ziekte of afwijking is verdwijnt. Deze maatschappelijke ontwikkelingen zijn ook terug te zien in het tijdschrift. Het COC richt ten eerste het nieuwe tijdschrift "Dialoog" op dat niet alleen voor de leden, maar voor iedereen in Nederland te lezen moet zijn. Ze hopen met deze openheid een gesprek op gang te brengen over homoseksualiteit in Nederland. In het tijdschrift wordt vooral benadrukt hoe gewoon homoseksualiteit is. Er komen dokters, psychiaters en wetenschappers aan het woord die deze visie aanhangen, maar er worden vooral veel 'gewone' homo's geportretteerd. Het COC treedt op deze manier meer naar buiten en wil in de maatschappij een gesprek op gang brengen over homoseksualiteit en de vooroordelen over homoseksualiteit bediscussiëren.

De homo-identiteit die het COC in haar tijdschriften construeert is niet meer gebaseerd op de tegenstelling tussen homoseksuelen en de heteroseksuele samenleving, zoals eerder omschreven, maar juist op de overeenkomsten tussen homo's en hetero's. Het COC heeft voor haar leden in de jaren veertig tot en met zestig een gedeelde identiteit gecreëerd, maar door de veranderde houding van de maatschappij is het nu ook mogelijk om aansluiting te zoeken bij de samenleving. Als identiteitsbewegingen meer toegang krijgen tot politiek en media gaan ze vaak hun overeenkomsten met de dominante meerderheid benadrukken volgens Bernstein⁹⁸, en dat is precies wat de redactie van het tijdschrift van het COC in deze jaren doet. De redactie van het tijdschrift van het COC gebruikt verschillende termen om deze overeenkomsten aan te duiden. Ze spreken van iets "gewoons", "niets vreemds", van een "ontmoeting" tussen homo's en hetero's en van homoseksualiteit als iets "normaals". Het COC probeert homoseksualiteit in deze periode in haar tijdschrift te spiegelen aan heteroseksualiteit en past zich dus aan de heteroseksuele norm aan.

Interessant is dat het COC zich in deze periode in het tijdschrift niet alleen richt op haar homoseksuele leden, maar vooral op de rest van de samenleving. De strategie van het tijdschrift in deze tijd was om de maatschappij te laten zien hoe "normaal" homoseksualiteit was. Het idee was dat op die manier de acceptatie van homoseksualiteit zou toenemen. Voor haar leden stelt het tijdschrift wel een duidelijke heteroseksuele norm, homo's moeten zich net zoals hetero's gedragen. Er is dus geen ruimte voor afwijkende vormen van homoseksualiteit en alleen homoseksuele personen en relaties die 'lijken' op heteroseksualiteit worden in beeld gebracht. Dit komt terug in artikelen uit het tijdschrift waarin de vergelijking tussen homo- en heteroseksuele relaties wordt gemaakt, over bijvoorbeeld het huwelijk en het afkeuren van niet-monogame relaties. Het COC maakt in de tweede helft van de jaren '60 dus dankbaar gebruik van de ontwikkelingen in de samenleving door naar buiten te treden en homoseksualiteit bespreekbaar te maken.

⁹⁷ Duyvendak (red.), *De verzuiling van de homobeweging* (1994) 36.

⁹⁸ Mary Bernstein, "Celebration or Suppression: The Strategic Uses of Identity by The Lesbian and Gay Movement" in: *American Journal of Sociology* (November 1997) Volume 103, number 3.

Eind jaren zestig en begin jaren zeventig bevindt Nederland zich in een wervelwind van maatschappelijke ontwikkelingen die historici later de seksuele revolutie hebben genoemd. Allerlei verschillende bewegingen worden in deze periode opgericht om te strijden voor hun eigen rechten. In deze periode is er binnen de samenleving steeds meer ruimte voor verschillende soorten identiteiten, zoals vrouwen, mannen, homo's, lesbiennes, biseksuelen, vluchtelingen en krakers. Deze individuele vrijheid zorgt ervoor dat eind jaren '60 homoseksuele jongeren hun eigenheid gaan benadrukken. Zij vinden dat ze zich niet hoeven aanpassen om een plek in de samenleving te vinden. Het COC sluit zich bij dit idee aan en in het tijdschrift staan dan ook veel artikelen die gaan over de homocultuur en wat deze toevoegt aan het 'saai' Nederland. Het COC gaat in de jaren '70 de confrontatie aan en wil dat homo's zichzelf kunnen zijn en volledig kunnen integreren in de samenleving zonder zich aan te hoeven passen.

In de jaren '70 wordt door de redactie van het tijdschrift een nieuw soort identiteit gecreëerd. Duyvendak noemt dit de 'gay-pride'-identiteit: homo's worden aangemoedigd trots te zijn op hun anders-zijn en eigenheid. In het tijdschrift wordt betoogd dat homo's met hun verschillen juist iets aan de maatschappij toevoegen. Zij brengen een andere visie op monogamie, huwelijk, relaties en gezin die bevrijdend kan werken voor de hele maatschappij. In het tijdschrift komt de trots op de eigen identiteit ook naar voren in het gebruiken van geuzennamen zoals "flikkers", "potten", "nichten" en "poten". Daarnaast vindt de redactie van het tijdschrift dat alle homoseksuelen moeten uitkomen voor hun geaardheid en proberen ze dus ook wel eens bekende figuren te 'outen'.⁹⁹ De trots op de eigen homo-identiteit in deze periode komt opnieuw voort uit de tegenstelling tussen de homo subcultuur en de samenleving. Dit is echter geen negatieve machtsverhouding zoals in de jaren '40 tot en met '60. Het COC stelt nu de homo-identiteit als voorbeeld aan de samenleving.

De strategie van het COC verandert in de jaren '70 radicaal. Het COC gaat nu verkondigen dat de houding van de maatschappij het probleem is voor echte acceptatie van homoseksualiteit. Ook in de jaren '40 tot en met '60 gaven ze al aan dat het probleem lag bij de ouderwetse normen en waarden, maar durfden ze deze normen en waarden niet aan de kaak te stellen omdat ze bang waren hun voorzichtig verkregen acceptatie te verliezen. In de jaren '70 wordt dit voor het eerst wel mogelijk omdat paradoxaal gezien de samenleving zelf al aan het veranderen is. De strategie van de vereniging komt terug in de termen die in het tijdschrift in deze tijd gebezigd worden. Er wordt gesproken over "confrontatie" van de samenleving met "homoseksualiteit", van "actie" en van "strijd". De strategie van het COC verandert van een emancipatiepolitiek waarin ze hun identiteit zoveel mogelijk aanpassen aan de normen en waarden van de samenleving naar een identiteitenpolitiek waarin ze hun eigen identiteit inzetten om de normen en waarden te veranderen. Samenvattend gebruikt het COC in de jaren '70 de

⁹⁹ Bij de pers bekend maken dat bekende figuren homoseksueel zijn, zonder toestemming van deze personen.

vrijheid die door de seksuele revolutie verkregen is om te strijden voor de volledige integratie van homoseksualiteit in de samenleving.

De analyse van deze tijdschriften zet een duidelijk beeld neer van het discours rondom de homo-identiteit waarvan het COC zich bedient in de jaren '40 tot en met '70. De homo-identiteit en daarmee het discours in het tijdschrift veranderen onder invloed van maatschappelijke ontwikkelingen, zoals ook Bernstein, Captain en Ghorashi beschrijven. Het tijdschrift van het COC was voor de vereniging het communicatiekanaal en dus ook de verspreider van de groepsidentiteit die het COC voor haar leden construeerde. Deze identiteit is in het tijdschrift terug te vinden door onderzoek te doen naar de veranderende betekenis van begrippen en tegenstellingen en overeenkomsten tussen de lezers en mensen buiten de subcultuur. Daarnaast wordt door het analyseren van het tijdschrift de strategie van een sociale beweging duidelijk. Hoe leden werden gemobiliseerd en wat voor acties er werden georganiseerd is dan ook terug te lezen in verslagen en artikelen. In navolging van Winship en Hermes kan uit dit onderzoek ook worden geconcludeerd dat een tijdschrift geen spiegel is van de verleden werkelijkheid of van de gedachten van haar lezers. Sterker nog, een tijdschrift van een emancipatiebeweging zoals het COC wordt bewust ingezet om haar leden te motiveren voor de doelen van de beweging en probeert het groepsbewustzijn van de lezers te beïnvloeden. Het tijdschrift van het COC is dus in die zin 'schepper' van haar eigen cultuur en identiteit. Interviews met lezers zouden kunnen aantonen wat de invloed van het tijdschrift op de opvattingen van haar lezers is en of het tijdschrift ook een motor is achter maatschappelijke ontwikkelingen zoals Marloes Hülsken stelt. Door dit onderzoek is wel aangetoond dat de redactie van het tijdschrift zich die rol zelf wel toedicht. Het doel van bijvoorbeeld het tijdschrift Dialoog was om echt een discussie op gang brengen in de samenleving. Tijdschriften zijn dus als cultuurhistorische bron uitermate geschikt om de geschiedenis van een sociale beweging te onderzoeken.

Het COC staat dus, zoals aan het begin van dit is hoofdstuk beschreven, in constante wisselwerking met de maatschappij en past haar strategie en de invulling van de homo-identiteit daar op aan. In de eerste jaren maakt de vereniging gebruik van een assimilatie-strategie waarin ze zich voegt naar de normen en waarden in de samenleving van dat moment. Vervolgens strijdt ze voor emancipatie door homoseksualiteit te spiegelen aan heteroseksualiteit. Later probeert het COC met een integratiestrategie juist het anders-zijn van homo's te manifesteren en op die manier homoseksualiteit in de maatschappij te integreren. De conclusie van dit onderzoek is dat de identiteit die het COC construeert voor haar leden geen grote invloed heeft op het overheersende belang van het COC. Dit belang blijft namelijk ongewijzigd sinds de oprichting van de vereniging: de acceptatie van homoseksualiteit in de samenleving vergroten. De invulling van de homo-identiteit en de houding van de maatschappij ten opzichte van homoseksualiteit beïnvloeden wel sterk de strategie die het COC gebruikt om dit belang na te streven. Sterker nog, de identiteit zelf wordt als strategie ingezet om de acceptatie van homoseksualiteit te vergroten.

LITERATUURLIJST

Aerts, Remieg, "Het tijdschrift als culturele factor en als historische bron", in: *Groniek* (1996) 30, 171-182.

Altman, D., "Gay/Lesbian Movements" in: *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (2001).

Bakker, Edwin en Schuyf, Judith, *Homoseksualiteit en de media* (1985).

Beetham, Margaret, "Towards a theory of the periodical as a publishing genre", in: Brake, Jones en Madden ed., *Investigating Victorian Journalism* (Londen 1990) 19-32.

Bernstein, Mary, "Celebration or Suppression: The Strategic Uses of Identity by The Lesbian and Gay Movement" in: *American Journal of Sociology* (November 1997) Volume 103, number 3.

Calhoun, Craig, *Social Theory and the Politics of Identity* (1994).

Captain, Esther en Ghorashi, Helleni, "Tot behoud van mijn identiteit.' Identiteitsvorming binnen de zmv-vrouwenbeweging" in: M. Botman e.a. (red.), *Caleidoscopische visies: de Zwarte, migranten en vluchtelingen-vrouwenbeweging in Nederland* (Amsterdam 2001).

Dijkman, Anne, *Opzij&aan de kant met haar. De constructie van norm en afwijking in Opzij tussen 1972 en 2002* (2008).

Duyvendak, Jan-Willem (red.), *De verzuiling van de homobeweging* (1994).

Fobear, Katherine, "Beyond A Lesbian Space? An Investigation on The Intergenerational Discourse Surrounding Lesbian Public Social Places in Amsterdam" in: *Journal of Homosexuality* (2012) 59:5, 721-747.

Gunther, Scott, *The Elastic Closet. A History of Homosexuality in France, 1942-present* (2009).

Hekma Gert, *Sexual Revolutions 1960-1980* (2014).

Hekma Gert, "Sodomites, Platonic Lovers, Contrary Lovers" in: *Journal of homosexuality* (2010) 16-1:2

Hekma, Gert, *Honderd jaar homoseksuelen: documenten over de uitdoktering van homoseksualiteit* (Amsterdam 1992).

Hekma, Gert, "De benen wijd, de stem naar beneden. Houdingen tegenover nuchterheid bij homoseksuele mannen" in: *Sociologie* (2007) jg. 3, 1, 81-94.

Hekma, Gert, Duyvendak, Jan-Willem, "The Netherlands: Depoliticization of Homosexuality and Homosexualization of Politics" in: Paternotte, David e.a.(ed.), *The Lesbian and Gay Movement and the State. Comparative Insight in a Transformed Relationship* (2011) 117-132.

- Hermes, Joke, *Easily put down: women's magazines, readers, repertoires and everyday life* (1993 Amsterdam).
- Hülsken, Marloes, *Kiezen voor kinderen? Vrouwentijdschriften en hun lezeressen over het katholieke huwelijksleven, 1950 - 1975* (2010 Hilversum).
- Jenkins, J. Craig "Resource Mobilization Theory and the Study of Social Movements" in: *Annual Review of Sociology* (1983).
- Jensen, Lotte, *Bij uitsluiting voor de vrouwelijke sekse geschikt. Vrouwentijdschriften en journalistes in Nederland in de achttiende en negentiende eeuw.* (2001 Hilversum).
- Keuzenkamp, Saskia (red.), *Steeds gewoner, nooit gewoon: acceptatie van homoseksualiteit in Nederland* (2010).
- Mancini, Elena, *Magnus Hirschfeld and the Quest for Sexual Freedom. A History of the First International Sexual Freedom Movement* (2010).
- Meulen ter, Tim, *Integratie door Confrontatie* (1981).
- Mondimore, Francis Mark, *A Natural History of Homosexuality* (1996).
- Pickett, Brent, "Homosexuality" in: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (2011).
- Tielman, Rob, "Dutch Gay Emancipation History 1911-1986" in: *Journal of Homosexuality* (1987).
- Tielman, Rob, *Homoseksualiteit in Nederland* (1982).
- Tilly, Charles, *From Mobilization to Revolution* (1978).
- Kees Waaldijk, "Het recht en de homoseksuele vrijheid. Een juridische Strategie voor de homobeweging" in: *Homojaarboek 2* (1985) 227-237.
- Warmerdam, Hans en Koenders, Pieters, *Cultuur en Ontspanning: het COC 1946-1966* (1987).
- Winship, Janice, *Inside Women's Magazines* (London/New York 1987).